

BAŞKUMANDAN ATATÜRK'ÜN KISA BİR PORTRESİ

TEVFİK BİYIKLIOĞLU

Büyük kumandanların ve tarihte yeni bir devir açan büyük çapta devlet adamlarının, hakikate uygun portrelerini çizmek çok güç bir iştir. Bilhassa, Atatürk gibi, en ağır şartlar altında bir millet ve bir vatan kurtaran ve bundan sonra da yeni ve demokratik bir devlet kuran dâhi bir kumandan ve devlet adamı bahis konusu olunca bu deneme büsbütün güçleşir. Biz, bu kısa yazıda, büyük Atatürk'ün, sadece, kumandan ve kurtarıcı olarak İstiklâl savaşını nasıl idare ettiğini ana çizgileriyle tasvir etmiye çalışacağız. İhtilâlcî, devlet adamı ve ıslahatçı Atatürk bu etüdün dışında kalacaktır.

Birinci Dünya Harbinde Gelibolu yarımadasında, müttefik ordularına karşı Arıburnu'nda ve Anafartalar'da kazandığı parlak zaferlerle Türk ve dünya tarihinde pek haklı ve yerinde isim yapmış, şan ve şeref kazanmış olan Atatürk'ün büyük çapta kumandanlık kudret ve kabiliyeti, asker olarak karyerinin en son şaheseri olan Türk kurtuluş savaşlarının idaresinde bütün parlaklığıyla göze çarpmaktadır. Bunun için aşağıdaki kısa hülâsada, evvelâ, Atatürk'ün Anadolu'ya geçtiği sıralarda Osmanlı İmparatorluğunun ve Türk ordusunun ne hale düşürüldüklerini hatırlatmak isterim. Ancak bu suretle, Atatürk'ün karşılaştığı güçlükler daha iyi anlaşılabilir. Arkasından büyük Kumandanın istiklâl savaşını nasıl hazırlayıp nasıl idare ettiğini, mümkün olduğu kadar, vesikalara dayanarak incelemeye çalışacağım.

I

BİRİNCİ DÜNYA HARBİ SONUNDA OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN DURUMU

Müttefikler, daha harp içinde, kendi aralarında akdettikleri gizli anlaşmalarla¹ Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasına karar

¹ Bu gizli paylaşma anlaşmalarının başlıcaları şunlardır :

I. 4 Mart - 12 Nisan 1915, Büyük Britanya, Fransa ve Rusya arasındaki

vermişlerdi. Harp, Avrupa merkezî devletlerinin ve Osmanlı devletinin yenilgisiyle bitince, Türkiye'yi paylaşma projelerinin gerçekleşmesine hiçbir engel kalmamış gibiydi.

Merkezî Avrupa devletleriyle müttefik olarak, iç ve dış cephelerde, sonuna kadar ve bütün kudretini tüketerek başarıyla dövülmüş olan Osmanlı devleti, müttefiklerinin ve bilhassa Makedonya cephesinin çökmesi, biraz da harbin sonlarına doğru devlet ve hükümetin başına geçenlerin cesaretsizliği, Vilson prensipleri gibi hiçbir müeyyidesi olmayan vaatlere lüzumundan fazla bel bağlamaları ve gevşetici propagandaya kendilerini kaptırmaları yüzünden, 30 Ekim 1918 de, Mondros mütarekesini imzaladı.

Müttefikler, biraz yukarıda açıklandığı gibi, harp içinde Osmanlı devletinin paylaşılmasına, kendi aralarında karar verdikleri için, onlarca bu mütareke şartsız ve kayıtsız bir teslimiyetten başka bir şey değildi.

Osmanlı hükümdarı Vahidettin ve hükümeti, hiçbir esasa ve bilgiye dayanmadan, müttefiklerin maksatlarını bilmemezlikten gelecek, galiplerin yaymaktan geri kalmadıkları insanlık duygularına, temsil ettikleri Batı medeniyetine ve demokrasi prensiplerine güvenerek onlara Türk vatanında hareket serbestliği vermekle müttefiklerin işini kolaylaştırmışlardır. İtilâf devletleri, hiçbir hak ve selâhiyet-

“İstanbul anlaşması. Bununla İstanbul ve Boğazlar Rusya'ya verilmişti”. “İstanbul anlaşması” 1917 Rus ihtilâlinde ve Rusya'nın müttefiklerinden ayrılmasından sonra hükümsüz kalmıştır. Rusya'nın vazgeçmesiyle, İstanbul ve Boğazlar Türklere bırakılmıyacaktı. Bu bölge, İngiltere, Fransa, hattâ Yunanistan arasında çekişme konusu olmuş, Amerika da Boğazlarda mesuliyet kabul etmeyince Milletlerarası bir idareye bağlanmak istenmiştir.

II. Osmanlı İmparatorluğunun Asya'daki topraklarının paylaşılması için Büyük Britanya, Fransa ve İtalya arasındaki 26 Mart 1915 Londra anlaşması. Bununla İtalya'ya, Antalya ve Antalya'ya bitişik Güney - Batı Anadolu'da ve Akdeniz kıyılarında “âdilâne bir pay” ayrılıyordu.

III. Büyük Britanya, Fransa ve Rusya arasındaki 16 Mayıs 1916 “Sykes-Picot” anlaşması. Bununla, Rusya, Erzurum, Van, Bitlis, Trabzon vilâyetleriyle Güney Kürdistan'ı; Büyük Britanya, Mezopotamya'yı; Fransa, Suriye, Lübnan ve Adana vilâyetini alacaktı.

IV. Büyük Britanya, Fransa ve İtalya arasındaki 17 Nisan 1917 St. Jean de Maurienne anlaşması. Bununla, İtalya'ya Antalya'dan başka İzmir verildiği gibi Konya'ya kadar uzanan bir nüfuz bölgesi de ayrıldı.

Bu anlaşma ve andlaşmaların metinleri ve tafsilât için şu kaynaklara bakınız:

a) Documents on British foreign Policy 1919—1939, first series.

b) The Partition of Turkey, 1913—1923, Harry N. Howard.

leri olmadığı halde, yalnız kuvvetlerine ve geçici zaferlerine dayanarak mütarekenâmeyi bir tarafa bırakmışlar ve harp içinde silâhla elde edemedikleri yerleri zahmetsizce işgal etmişlerdir. Bu suretle, galip devletler, mütarekenin imzasından iki hafta sonra, İstanbul ve Boğazlarda yerleşmiş bulunuyorlardı.

Yukarıda sözü geçen ilk gizli anlaşma ile İstanbul ve Boğazlar Çarlık Rusya'ya bırakılmıştı. Onun yerini alan Bolşevik Rusya, Boğazlara ve onunla birlikte kendisine bırakılmış olan Doğu Anadolu'ya sahip çıkacak bir halde değildi. İstanbul'un ve Boğazların, aralarından yalnız birinin eline geçmesine razı olmayan müttefikler, buralarını, ikinci dünya harbinden sonra Berlin ve Viyana'da yaptıkları gibi, müştereken idare ve kontrol etmeye başlamışlardı.

Harp içinde, Osmanlı devletinin paylaşılması için gizli anlaşmalar imza etmiş olan İtilâf devlet adamları, Osmanlı devleti hakkındaki niyetlerini açıklamaktan da çekinmiyorlardı. Amerika Başkanı Wilson'un bir notasına cevap veren müttefikler, 10 Ocak 1917 de harp gayelerinden birinin: "Türk idaresindeki milletlerin kurtarılması" olduğunu bildirdikleri gibi, 16 Ocak 1917 de, Vaşington'daki İngiliz sefirine gönderilen talimatta, "Osmanlı devletinin Avrupa'dan uzaklaştırılması" Britanya hükûmetinin maksatlarından birisidir, denilmekte idi.

İngiliz devlet adamlarına göre, Mondros mütarekesini imzalayan Osmanlı devletinin durumu şöyle idi: "Osmanlı İmparatorluğu silâhsızlandırılmış, kuvvetsiz bir halde İtilâf ayakları altında serilmişti. Osmanlı payitahtı ve İslâm halifesi, müttefik toplarının tehdidi altında idi"².

Bizim tarafta ise, Osmanlı devletinin başındakiler, hâlâ, durumun ağırlığını ve İtilâf devletlerinin maksat ve niyetlerini anlamakta devam ediyorlardı.

Osmanlı hükümdarı Vahidettin, mütareke şartlarını öğrendiği sırada Sadrazam İzzet Paşa'ya, inanılmıyacak şu lâfları söyler: "ne kadar ağır olursa olsun, şartları kabul edelim. Daha sonra İngilizlerin teveccüh ve müsamahalarını kazanabiliriz".

Mütarekeyi imzalayan Osmanlı sadrazamı ve başkumandanlık erkânıharbiye reisi de, bilhassa İngiliz dostluğuna bel bağlamakta

² Curzon, The last Phase, 1919—1925 H. Nicolson, London, s. 3 - 4.

hükümdardan daha geri kalmaz. Medine, Yemen ve Asir'deki Türk kuvvetlerine, İngilizlere teslim olmaları için yolladığı, 6 Kasım 1918 tarihli emir, ibretle okunacak bir vesikadır. Telgrafın metni şudur:

“Dört seneden ziyade din ve namus uğrunda muhayyirülükul fedakârlıklar ibrazından sonra manzumei ittifakiyemizin mağlûbiyet ve bitâbii azime giriftar olması, devleti Osmaniyemizi düveli İtilâfiye ile akdi mütarekeye icbar etti. Mütarekenâmenin bir maddesinde, Hicaz, Asir ve Yemen'de bulunan Osmanlı kıtaat ve garnizonlarının en yakın İtilâf kumandanına teslimi meşruttur. Vazifei namusunu senelerden beri ifa etmiş olan siz asker arkadaşlarım hakkında bu hükmü elîme rıza göstermek maderi vatanı mevte muhakkaktan kurtarmak gibi bir hissi vatanperveriden münbais olduğu elbette takdir buyurulur. Hasımlarımızın bile hayret ve takdirini celbeden fedakârlığınızı, bu ağır yüke de kemali itaat ve metanetle tahammül ederek tetvic edeceğinize eminim. *Senelerden beri muharip bulunma-
lığımıza rağmen, hakkımızda el'an asarı hayırhahi ibrazından hali kalmıyan
İngiltere devleti fahimesinin hissiyatı âlicenabâne ve halisanesinden emin
olmanızı rica ve an karip vatanımıza salimen avdetinizi lûtfu haktan
temenni eder, cümlenizin gözlerinizden öperim.*”

Uzun müddet, İngiliz sefaretı tercümanlığını yapmış ve mütarekede Vahidettin ve Damat Ferit'le sıkı temasta bulunmuş olan Rayan (Ryan), hâtıratında³ Vahidettin'in ve Damat Ferid'in, kendiliklerinden İngiliz dostluğuna lüzumundan fazla kıymet vermelerindeki isabetsizliği şu sözlerle tenkit eder: “Her ikisinin yanlışlıkları esaslı nokta, müttefiklerin, bilhassa İngiltere'nin yenilmiş bir Türkiye'ye ehemmiyetli bir tâvizde bulunamayacaklarını anlayamamaları olmuştur.”

Osmanlı sadrazamının 6 kasım 1918 de müjdelediği Türk-İngiliz dostluğunu, İngiliz hükûmeti, ancak Türk zaferinden ve Lloyd George (Loyid Jorc) hükûmeti düştükten, yani yukarıdaki telgraftan dört yıl ve on ay sonra, yeniden kurmak lüzum ve zaruretini kabul eder. Lozan barış antlaşmasının imzasından (24 Temmuz 1923) sonra İstanbul kumandanı Salâhaddin Adil Paşa'yı ilk defa resmen ziyaret eden itilâf işgal kuvvetleri başkumandanı General Harington, ilk defa olarak, Türk dostluğundan hararetle bahsederek şunları söyler :

³ The last of the Dragomans, Sir A. Ryan, 1951.

— “Dost veya düşman olarak birbirimize karşı beslediğimiz saygıyı birlikte götürmekteyiz. Türkiye’ye barış ve refah temenni ederim. Sizden ayrıca, geçmişte, Türk ve İngiliz orduları arasında mevcut olan dostluğun ve eski dostluk geleneğinin kurulmasına yardım etmenizi rica ederim. Haklı dava uğrunda canlarını feda eden binlerce ölülerimizi Türk toprağında bırakıyoruz. Bunların hâtıralarına hürmet edileceğini ümid ederim.”

Fakat bu mesut neticeye varabilmek için Mondros’tan Lozan’a kadar beş yıl çarpışmak, çalışmak gerekmiştir. Herhalde mütareke imza edilir edilmez, bir gün evvelki düşmanlardan dostluk beklemenin yersizliği meydandadır.

Birinci dünya harbi sonunda, Osmanlı İmparatorluğu’nun durumu, gerçekten ümitsizdi. En fenası, devlet ve hükûmetin başında bulunanların, daha barış bile yapmadan, çünkü düşmanlarımızdan, yardım ve müsamaha bekliyerek bu gibi esassız hayallerle milleti felâkete sürüklemeleri idi.

II

OSMANLI DEVLETİNDE İTİLÂF İŞGAL SAHALARI, TÜRK ORDUSUNUN SİLÂHSIZLANDIRILMASI

Mondros mütarekenâmesinin imzalanması (30 Ekim 1918) müttefik ordularının, mütareke yapıldığı hat üzerinde durmalarını gerektirirken İtilâf kara ve deniz kuvvetleri, mütarekeyi bir ileri hareket parolası kabul ettiler. İngiliz, Fransız, İtalyan deniz ve kara kuvvetleri, üç haftadan daha az bir zaman içinde Boğazları ve İstanbul’u ele geçirdiler. İstanbul limanında, Osmanlı hükümdarının sarayı önünde demirliyen İtilâf armadası arasında bir Yunan kruvazörü de bulunuyordu. Diğer taraftan, Boğazlardan başka, müttefiklerden her biri, Anadolu’da ve Trakya’da kendilerine ayrılan bölgeleri de, hiçbir silâhlı karşılık görmeden hemen işgale geçtiler. Bu suretle, iki ay içinde (Kasım, Aralık 1918) İskenderun, Antakya, Kilis, Adana, Mersin, Urfa, Maraş, Antep, Fransa⁴; Musul, Batum, Kars, İngiltere tarafından işgal olundu.

⁴ Urfa, Maraş ve Antep evvelâ İngiliz kuvvetleri tarafından işgal edilmiş ve 1919 başlarında Fransızlara devredilmiştir.

Bunu, Güney - Batı Anadolu'da Antalya, Burdur, Kuşadası, Söke, Marmaris, Fethiye, Milâs, Konya ve İsparta'nın, İtalyanlar tarafından işgali takip etti (Nisan, Mayıs 1918).

Osmanlı hükûmetinin emriyle hiçbir silâhlı karşılık görmiyen bu askerî işgaller, bir istilâ ve fetih şeklinde yapıldı. İşgallerde, Türk ordusunun ve milletin şeref ve izzeti nefisini kıran pek çok taşkınlıklar ve tecavüzler olmuştur. Boşalttırılan yerlerde, ordu ve hükûmet mensupları hakaretle kovuldular. Bu haysiyet kırıcı muamelelerden başka ordu kumandanlarına kadar ordu mensuplarının tevkifi gibi hâdiselerin doğurduğu kin ve infial, ileride patlamak üzere kalplerde birikiyordu.

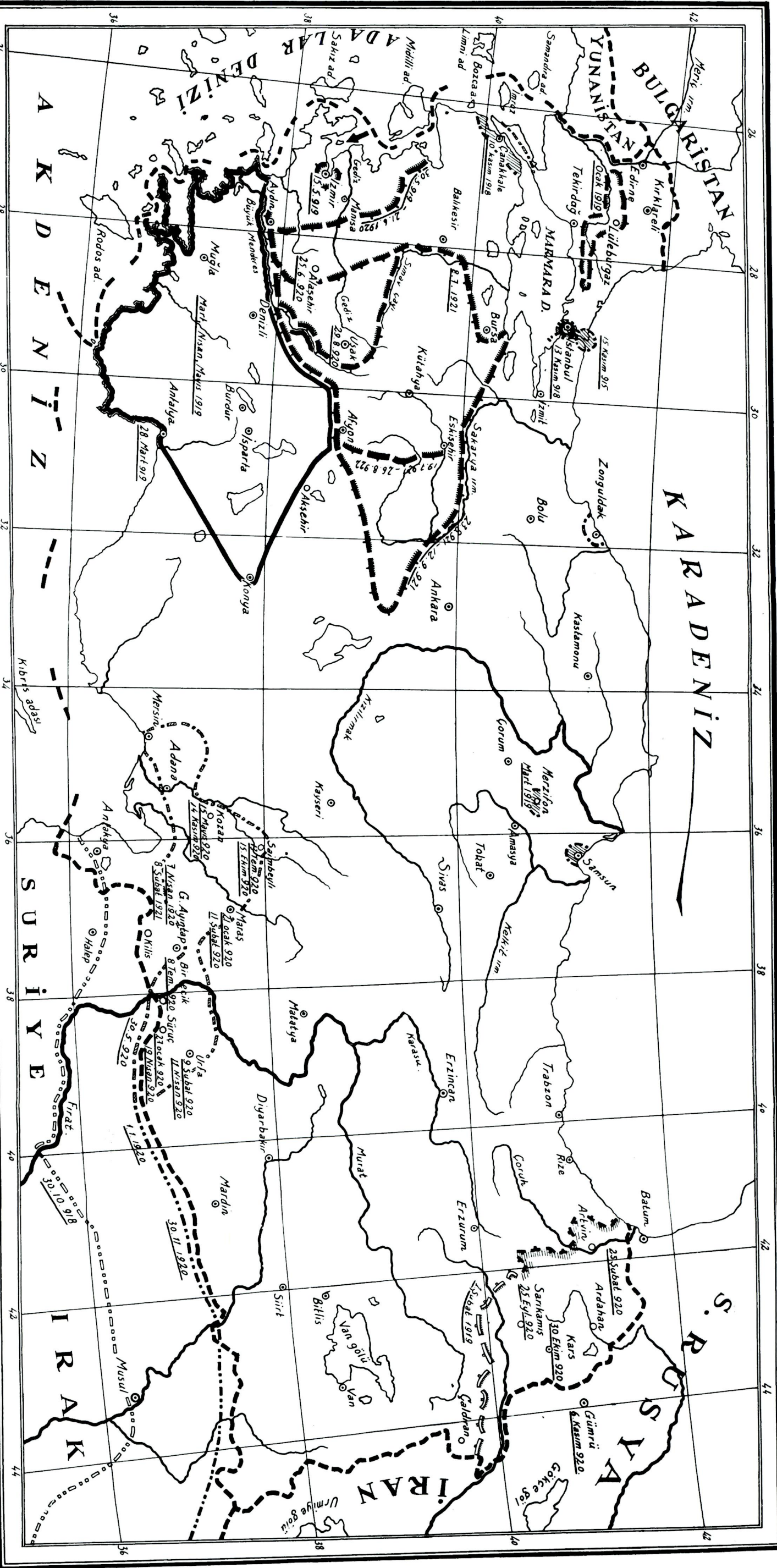
Bütün Türk denizlerinde de İtilâf, bilhassa İngiliz donanması hâkimdi. Aynı zamanda, Osmanlı devletinin bütün kara ve deniz irtibat yolları, muhabere vasıtaları da İtilâf kontrolüne alındı.

Türk ordusu terhis olundu ve silâhsızlandırıldı. Silâh ve cephaneleri İtilâf kontrolüne alındı. Anadolu ve Trakya'nın hemen her garnizonunda İtilâf subayları gözcülük yapıyorlardı.

İtilâf devletleri, yalnız işgalleri dışında kalan Orta ve Doğu Anadolu'daki silâh ve cephaneyi kontrolleri altına almak üzere deniz kıyılarına indirememişlerdi.

Doğu, Orta ve Güney - Doğu Anadolu'daki Türk birlikleri (XV., III. ve XIII. kolordular) da terhis edilmiş olmakla beraber bu birliklerin bölgelerindeki silâh ve cephane İtilâf kontrolü dışında kalmıştı. Bu bölgelerin, İtilâf kontrol ve nüfuzundan ve onun öncüsü olan İstanbul hükûmetinin müdahalesinden uzak kalabilmesi çok ehemmiyetli bir noktadır. Mütarekenin imzasından itibaren bu kolorduların başındaki (9. Ordu Kumandanı General Yakup Şevki, XV. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir, III. Kolordu Kumandanı Salâhaddin, XIII. Kolordu Kumandanı Ahmet Cevdet) ileriye gören yurtsever askerler, bu hususa çok dikkat etmişler ve ellerindeki silâh ve cephaneyi, deniz kıyılarına indirmemek ve teslim etmemek için her tedbire başvurmaktan çekinmemişlerdir. 9. Ordu Kumandanı General Yakup Şevki Süer, üç doğu livamızı (Batım, Kars, Ardahan) boşaltırken ordu ve ahalinin beslenmesi için gerekli binlerce ton yiyecek ve kıymetli cephane ve silâhı, 1914 sınırı gerisine taşıtmıştı. Onun himmet ve gayretiyle Doğu vilâyetlerimiz ve doğudaki ordumuz açlıktan ölmekten kurtulmuştur. O sıralarda, işgal

MILLÎ MÜCADELEDE İTİLAÛ DEVLETLERİNİN İŞGAL BÖLGELERİNİ VE UMUMÎ HAREKATI GÖSTERİR KROKİ

○: Vilâyet merkezi olan şehirler, ○: Kaza merkezleri, —: Devlet hudutları, —: İhtiyar işgal bölgeleri hudutları, —: Muhtelif tarihlerde Yunan işgal sahaları ve hareket cephelemi, —: İngiliz işgal bölgeleri hudutları, —: Fransız işgal bölgeleri hudutları, —: Ermeni cephelemi, —: Güney-doğu müstareke hudutları, —: Güney-doğu son işgal hattı. Not: Güney şehirlerinin yanlarındaki tarihler oradaki muharebelerin başlangıcı ve sonunu gösterir.

Çizen: Dr. Hüseyin Dağtekin.

baskısı altında bulunan Erkânı Harbiyei Umumiye reisleri (Cevat, Fevzi) ve onlara yardım eden genç kurmaylar, İtilâf makamlarına karşı bu tedbirleri zaruri gösterecek sebepler ileri sürerek Orta ve Doğu Anadolu'nun müdafaa vasıtalarından büsbütün mahrum bir duruma düşmemesini sağlamışlardır.

Etrafi sarp dağlarla çevrili ve bütün Anadolu sıra dağlarının kavuştuğu ve koruduğu Orta ve Doğu Anadolu yaylaları ve buraların kahraman halkı, biraz sonra, Atatürk'e kucağını açacak ve onun idaresinde, millî mücadelenin temelini teşkil edecekti.

İstanbul'da, işgal sahasında ve İtilâf ordularının gölgesinde bulunan Osmanlı hükümdarı ve İslâm Halifesi Vahidettin, Osmanlı devletinin ve Türk milletinin mukadderatına hâkim bir tavır ve edâ almıştı. İkinci Abdülhamit zamanında olduğu gibi, devlet, saray ve bizzat hükümdarın nüfuz ve idaresi altına girmişti. Müttefikler, Vahidettin kanaliyle, memlekete hâkim olabileceklerini sandıklarından gizli ve açık her iş için ona müracaat ediyorlardı ⁵.

Padişah ve Osmanlı hükümeti, İtilâf devletlerinin, daha çok, açıkça himayesine girdikleri İngiltere'nin arzu ve emellerine göre hareket ediyorlardı. Gerçekte, bir müstakil Osmanlı devleti kalmamıştı.

Mütarekenin imzalandığı sıralarda, elimizde kalan Türk topraklarına çekilmiş olan orduya, "Osmanlı ordusu" denemezdi. Türk olmayan unsurlar, Irak ve Suriye çekilişinde, Anadolu'ya gelmemişler ve memleketlerinde kalmışlardı. Mütarekede, Anadolu'ya çekilen ve Trakya'da bulunan ordu birlikleri tamamiyle Türklerden ibaretti. Artık, Osmanlı ordusu da, Osmanlı devletiyle birlikte tarihe katılmıştı. Mütarekeden sonra, yalnız "Türk ordusu" vardı.

Türk ordusunun ve milletinin, yok oluncaya kadar padişaha ve halifeye bağlı kalacağı kanaati umumî gibiydi.

Mütareke ilerledikçe galip devletler, yukarıda sözü geçen gizli anlaşmalarla paylarına el koymuş olduklarından barış için, 1919 başlarında, ciddî bir engel görünmüyordu. Bununla beraber Sovyet Rusya, gizli anlaşmaları reddettiği için, evvelce Çar

⁵ Vahdettin, birgün, başkâtibi Ali Fuat Bey'e yabancı baskısından dert yanmış ve işgal makamlarının kendisine: "...karşımızda müracaat edecek kuvvet olarak, yalnız sizi tanırız..." dediklerini anlatmış. (Görüp işittiklerim. Ali Fuat Türk-geldi, s. 199).

Rusya'sına bırakılmış olan Doğu Anadolu ve Boğazların talihiyle İtalyan-Yunan ihtirasları ve Suriye mandası etrafında Paris'te yüksek konyeyde sert tartışmalar oluyordu.

III

TÜRK MİLLETİNİN TEHLİKELERE KARŞI MİLLÎ CEMİYETLER KURMASI

Paris barış konferansında, 1919 başlarında Doğu Anadolu'nun Ermenilere, İstanbul'la birlikte Boğazların Milletler Cemiyeti mandasına verileceği konuşuluyordu. Yunanistan'ın İzmir ve Doğu Trakya üzerindeki ihtirasları da günün meselesi halini almıştı. Kilikya'yı, İngiltere'nin, yardımıyla işgal eden Fransa, burasını, Ermenilerle birlikte bir müstemleke gibi idareye kalkışyordu.

Mondros mütarekesinden sonra Türk milletinin başına gelenler, İtilâf devletlerinin Türk milletini yok etmek istediklerinde hiç şüphe bırakmıyordu. Boğazlar açılmış, Türk milleti, müdafaasız, galiplerin merhamet ve insafına bırakılmış gibiydi. İstanbul hükûmetinin, İtilâf devletlerinin maksat ve hareketlerini kolaylaştırmaktan başka bir şey yaptığı yoktu.

Harp içinde müttefikler arasında imzalanan gizli andlaşmaların Türk halkı tarafından da öğrenilmesi ve Paris barış konferansında Doğu Anadolu, Trakya ve İzmir üzerinde geçen konuşmalar, Türkleri, haklı olarak heyecan ve endişeye düşürdü. Evvelâ mukadderatı tartışılan ve yabancı idarelere bırakılması muhtemel olan bölgeler halkı, haklarının savunulması için, kendi bölgelerinin isimlerini taşıyan, "Müdafaai Hukuk" Cemiyetleri kurdular. Bu siyasi cemiyetlerin başlıcaları şunlardır :

- Trakya - Paşaeli Müdafaai Hukuk Heyeti Osmaniyesi,
- Vilâyatı Şarkıye Müdafaai Hukuk Cemiyeti,
- Kilikya Müdafaai Hukuk Cemiyeti,
- İzmir Müdafaai Hukuk Cemiyeti,
- Trabzon Muhafazai Hukuk Cemiyeti.

Hepsi, ilmî, iktisadi, ırkî ve siyasi delillere dayanarak, temsil ettikleri bölgelerin haklarını münhasıran barış yoluyla müdafaat etmeyi

vazife edinen bu siyasi cemiyetler⁶, biraz sonra, Türk milliyetçiliğinin ve Türk kurtuluş savaşının, fikir olarak temeli ve azimet noktası olmuşlardır.

IV

İTİLÂF İŞGALİNDEN SONRA İZMİR'İN VE BATI ANADOLU'NUN YUNANLILAR TARAFINDAN İŞGALİ

İşgal ve silâhsızlandırma hareketinden altı buçuk ay sonra, müttefikler, görünüşte Türkiye'ye hâkim olmuş gibiydiler. Bununla beraber, ne de olsa, Osmanlı devletinin paylaşılmasını ve Türk milletinin meşru haklarından ve istiklâlinden mahrumiyetini Türk milletine kabul ettirecek olan barış andlaşmasının uygulanmasını sağlamak ve Anadolu'da, muhtemel bir Türk mukavemetini kırmak için yeni ve daha büyük asker kuvvetlerine ihtiyaç vardı.

Müttefikler, bilhassa Fransa, birinci derecede Almanya, ikinci derecede Bolşevik Rusya işlerine ehemmiyet veriyorlardı. Bu yüzden Yakın Doğu'ya takviye birlikleri göndermek mümkün değildi. Tersine olarak, Türkiye'deki işgal kuvvetleri arasında yapılan terhisler yüzünden müttefik işgal ordusunun mevcudu çok azalmıştı. Müttefikler, Anadolu'ya, yeni ordular getirip yeni bir sefer açacak durumda değillerdi.

Birinci dünya harbinde pek ezilmemiş olan Yunan ordusunu bu maksat için kullanmaktan başka çare kalmıyordu. Yunanlılara bu vazifeyi gördürürken Başvekil Venizelos'un, muhtelif vesilelerle ileri sürdüğü Yunan isteklerini desteklemek gerekiyordu.

Küçük Yunanistan, Batı Anadolu'yu ve Trakya'yı işgal etmiye ve Türk millî mukavemetini kırmaya muvaffak olursa hem Yunan millî emellerini gerçekleştirmiş, hem de müttefiklerin tasarladıkları ve Türk milleti için esaretten başka bir şey olmıyan barış andlaşmasının kabul ettirilmesini kolaylaştırmış olacaktı.

⁶ Mütareke ile kurulan bu siyasi cemiyetlerin, kuruluş tarihleri ve programları için başlıca aşağıdaki eserlere bakınız. Nutuk: Gazi Mustafa Kemal.

Türkiye'de siyasi partiler: Tarık Zafer Tunaya.

Millî Mücadelede Trakya: Tefik Bıyıklıoğlu.

Millî Mücadelede Erzurum: Cevat Dursunoğlu.

Paris'te, Dörtler meclisinin, 6 Mayıs 1919 da, Yunanlılara İzmir'i işgal müsaadesini vermesi, İngiliz kabinesini, bilhassa Paris'de bulunan İngiliz dışişleri vekiline Londra'da vekâlet etmekte olan Lord Curzon'u şaşırtmıştı. Fikrince, Selçuklulardan beri, Türklerin ana vatanı olan Anadolu'yu Türklere bırakmak ve burada Yunanlılara yer vermemek lâzımdır. Konferansın kararını öğrenir öğrenmez Paris'e koşan Curzon, Yunanlılara verilen işgal müsaadesini geri aldırılmazdı. Hiç olmazsa, Yunan işgal sahasının genişletilmemesi için çalıştı. Yunanlıların İzmir'i işgal etmeleri karşısında, Türk milletinin gösterdiği derin hoşnutsuzluk ve duyduğu nefret müttefikleri, düşüncelerini fiil sahasına koymaktan alıkoyamazdı.

Osmanlı devleti, aylardan beri mukadderleri konferansta ve dünya basınında tartışılan İzmir'de hiçbir savunma ve korunma tedbirleri almadığı gibi İzmir'e, açıkca ufukta beliren Yunan işgalini kolaylaştıracak yaradılıştaki kumandan ve vali göndermişti⁷.

Yunanlılar, bu şartlar altında, İzmir'i, bir tümenle (Birinci tümen) İtilâf donanmasının yardımıyla işgal ettiler (15 Mayıs 1919). İstanbul hükümetinden aldığı emir üzerine hiç mukavemet göstermeyen Türk askeri (XVII. kolordu, 56. tümenin bir kısım birlikleri) İzmir kışlasında, yüz kızartıcı şartlar altında esir edildi. Şehir iki gün yağma edildi. İşgalde yalnız İzmir'de asker ve ahaliden birkaç yüz Türk öldürüldü.

Osmanlı hükümeti, İzmir faciasından sonra dahi, Yunan istilâsına karşı silâhla karşı koymayı yasak ediyor ve Türk halkını ve topraklarını, Yunan tecavüzüne açık bırakıyordu.

İzmir'deki ilk başarıdan cesaret alan Yunanlılar, iki hafta içinde, İzmir'in ortalama 80 km. doğusunda, Aydın - Ödemiş - Turgutlu - Bergama - Ayvalık hattından geçen bir hinterland sahasını işgale muvaffak oldular.

Batı Anadolu'da Yunan işgaline uğrayan Türk halkının millî cepheleştirmeleri :

İzmir'den içeriye doğru genişlemelerinde yalnız, Ayvalık'daki

⁷ Damat Ferit hükümeti, milliyetçi ve yurtsever bir asker olan XVII. kolordu kumandanı ve vali vekili Nurettin Paşa'nın yerine İzmir'e kumandan olarak emekli Ali Nadir Paşa'yı, vali olarak da " İzzet Bey"i göndermişti. İzzet Bey, Kürdistan istiklâli için Ermeni delegesi Boğos Nobar'la işbirliği yapan ve konferansa, Türk vatanının bir parçasını devletten ayırmak için muhtıralar veren Şerif Paşa'nın amcasıdır.

bir Türk alayı (172. P.A., Yb. Ali Çetinkaya) ve Ödemiş halkından, acele olarak kurulan yüz kişilik bir millî kuvvet, Yunanlıları ateşle karşıladılar (Yzb. Tahir, Hâmit Şevket İnce, Ali Orhan ilk kurşun ve arkadaşları).

Bu iki silâhlı mukavemet ve Bergama'nın işgalinden sonra bu şehirdeki Yunan müfrezesinin, civardan toplanan Türk milis kuvvetleri tarafından basılarak (15 Haziran 1919) yok edilmesi Batı Anadolu'da, Yunan istilâsına karşı, yer yer, millî cepheler kurulmasını sağladı (Haziran 1919 sonları). Birkaç hafta içinde, halk mukavemet teşkilâtı olan "Müdafaai Hukuk" ve "Reddi İlhak" cemiyetlerinin gayretiyle, Yunanlılara karşı, Burhaniye - İvrindi - Soma - Akhisar - Salihli - Aydın - Çine - Söke-Kuşadası mevkiilerinden geçen geniş bir cephe üzerinde gönüllü Türk milisleriyle tutulan bir "Kuvayı Milliye cephesi" meydana geldi. Bu mukavemet, memleket ölçüsünde bir şahlanmanın ancak, başlangıcı idi.

Bu kuvvetler, İstanbul hükûmetinin her türlü tesiri dışında, mahallî Müdafaai Hukuk cemiyetleri tarafından kurulup halk yardımıyla besleniyordu.

Anadolu, tarihte benzeri görülmeyen bir şekilde, her taraftan kuvvetli düşmanlar tarafından sarılmıştı.

Batı'da, gittikçe kuvvetini arttıran (beş Yuna tümeni) Yunan ordusundan başka, güneyde Kilikya'da, Fransızlar, Ermeni lejyonlarıyla takviye edilen iki tümen kadar bir kuvvetle bütün Kilikya'yı (Adana, Mersin, İskenderun, Antakya, Antep, Maraş, Urfa, Kilis) ve Büyük İskender ve Haçlı ordularının da geçtikleri Toros dağlarındaki meşhur Gülek boğazını tutuyorlardı. Diğer taraftan, Doğu da da, Erivan Ermeni hükûmeti ordusu, her an, Erzurum üzerine yürümeye hazırlanıyordu. Bu işgal levhasını tamamlamak için, daha evvel anlatıldığı gibi, Boğazlardaki İtilâf kara ve deniz kuvvetleriyle Güney - Batı Anadolu'daki İtalyan işgal kuvvetlerini de hesaba katmak yerinde olur.

Doğu'da Ermeni tehdidi ve Batı'da Yunan işgali, ancak, İtilâf devletlerine dayandığı müddetçe Türk milleti için bir tehlike sayılabilirdi. Bu iki düşmanın, kendi başlarına Anadolu'da yerleşebilmeleri ihtimali yok gibiydi.

İlk adımda, Doğu ve Orta Anadolu'nun cesur, yurtsever ahalisine dayanan ve bu sahada, düşman tarafından kuşatılmış bir kale

gibi, her milletten ordularla sarılan Türk milleti bu ateş ve çelik çenberini kırıp kendini kurtaracak, yahut, gittikçe daralan bu çenber içinde yok olacaktı. Durum çok vahimdi. Kurtuluş da o nisbette güç olacaktı.

Türk milleti, yok olmaya razı olmayacaksa, elindeki vasıtalar ne olursa olsun, bir ölüm - kalım savaşına girmeliydi.

Memlekette kurulan siyasi millî cemiyetlerin ve düşman tecavüzlerine karşı beliren mukavemet teşebbüslerinin bir elden düzenlenmesi gerekiyordu. Batı Anadolu'da, Yunan istilâsına karşı kurulmakta olan çok zayıf millî cephelerin talih ve âkıbeti, bu hareketin bütün milletçe benimsenmesine bağlıydı. Bunun gibi, güneyde, Fransız işgal ve istilâsına ve Doğu'da Ermeni tehlikesine karşı da silâhlı mukavemete karar verilip harekete geçilebilmesi için, bütün memleketi içine alacak geniş ölçüde millî teşkilâta ve her şeyden evvel de bunları idare edebilecek çelik iradeli, tecrübeli bir kahramana, bir lidere, bir dev adama ihtiyaç vardı.

Yunan işgalinin Millî mücadele üzerindeki tesiri :

İzmir çıkarmasıyla başlayan Yunan istilâsının, geniş mânasiyle Türk kurtuluş savaşı üzerindeki tesiri ve muhtemel neticeleri üzerinde, mücadele senelerinde, Ankara'da ve daha sonraları çok durulmuş ve bu hususta bir çok fikirler ileri sürülmüştür.

Yunan istilâsının, mal ve bilhassa can kaybına sebep olması bakımından çok felâketli olmakla beraber millî şuurun uyanmasında ve millî birliğin kan ve ateşle gerçekleşmesinde, büyük rolü olduğunda şüphe yoktur.

Çok acıdır. Doğrusu şudur ki Yunan istilâsı olmasaydı, mütareke sıralarında bir millî mücadele açılması çok şüpheliydi. İtalya ve Yunanistan'ın ikisi de, İzmir'e göz dikmişlerdi. İtalya gibi bir büyük devletin boğazlar yolu üzerinde ve yakınında yerleşmesini hoş görmeyen İngiltere, Yunanistan'ı seçti. Yunanlılar bir olup bitti yaratmak istediler ve büyük hazırlıksız yalnız bir tümenle İzmir'i işgal ettiler. İzmir'de, kışla önünde kısa bir sokak muharebesi oldu. Buna, hangi taraf başlamış olursa olsun, Türk - Yunan mücadelesi başlamıştı. Harpten yorgun çıkan Osmanlı devleti İtilâf işgali karşısında mukavemet göstermedi. Fakat, eski Osmanlı tebaası Yunanlılara gelince durum değişti. Yunan işgalinin, Türk şeref ve haysiyetine bir tecavüz olduğunda bütün Türkler birleşmişti. İtilâf işgali,

en ağır şekil ve neticeleriyle dahi, derhal, bir ölüm - kalım mücadelesi açılmasına sebep ve vesile olamayacaktı. Şurası da muhakkaktı ki, millî mücadelenin başına Mustafa Kemal geçmeseydi, vatan kurtarılamaz ve müstakil, hür, Batı zihniyetli, demokratik Türkiye Cumhuriyeti meydana gelemezdi.

V

ASKER ATATÜRK'ÜN MÜMTAZ ŞAHSİYETİ

Dünyanın her yerinde buhranlı devirler, olağanüstü kudrette liderlerin ortaya çıkmalarına zemin hazırlamıştır. Mütareke Türkiye'sinde, Türk milletinin ölümle karşılaşması, onu bu felâkette kurtaracak dâhiyi ergeç işbaşına çağıracaktı. Türk milletinin kurtarılması için de, tecrübe edilmiş ve geçmişin dersleriyle mücehhez, güvenilir, bir lidere ihtiyaç duyulmasından daha tabîî bir şey olmazdı. Mustafa Kemal Paşa (Atatürk)'nın, 19 Mayıs 1919 da Samsun'a çıktığı duyulunca Türk milleti ve Türk ordusu, içinden, "İşte, bizi kurtaracak adamı bulduk" diyerek emniyet ve itimatla ona sarılmıştı.

Gerçekte, Samsun'da Anadolu toprağına ayak basan Atatürk, Abdülhamit devrinin boğucu istibdat havasını ciğerlerinde teneffüs etmiş, İttihat ve Terakî'nin açtığı ikinci meşrutiyet devrindeki siyasi ve askerî hatalarını yakından görmüş ve birinci dünya harbinde Arıburnu'nda ve Anafartalar'da memleketi istilâdan ve yok olmaktan kurtarmış ve bu zaferleriyle haklı bir güven kazanmış ve şahsiyeti, "Yenilmezlik" vasfı ile süslü olduktan başka, Türk milletinin kahramanlığına ve fedakârlığına inanan bir "Dev Adam"dı. Türk milletinin, kendi kendini kurtaracağına ve kalkınacağına inanan ve Türk milletinin bütün kuvvet ve kudretini, faziletlerini şahsında toplayan bir liderdi.

Gençliğinden beri, muhitine, ikna ve inandırmak yoluyla hâkim olmayı bilen Atatürk'ün, Anadolu'da yapacağı her işi, milletle beraber millete yaptırması beklenirdi. Türk milletinin kendi kendini idare etmesini ve kendi mukadderatına hâkim olmasını, kendine en mukaddes bir gaye edinmişti.

Türk kurtuluş mücadelesinin ağırlık merkezi Mustafa Kemal'in lider şahsiyetidir. Türkiye için bir talih eseri olarak, devlet başkanı,

başkumandan selâhiyet ve makamlarının bir adamda birleştiğini görüyoruz. Mücadelenin başarılması için, bütün selâhiyetlerin bir elde bulunması şarttı. Mustafa Kemal, bütün bu ağır selâhiyet ve vazifeleri pürüzsüz başarabilecek kabiliyette bir liderdi. Bu birleşme sayesinde, Mustafa Kemal, iç ve dış politikayı, askerî hareketlere uygun olarak idare edebilmiştir. O, her üç politikayı, bükülmez bir irade kuvvetiyle, her şeye hâkim olan kurtuluş fikrine hadim kılmaya muvaffak olmuştur.

Atatürk Anadolu'da :

Orta ve Doğu Anadolu'da asayiş iade vazifesiyle ve ordu kumandanı selâhiyetiyle (9. ordu kıtaatı müfettişi) Osmanlı hükûmeti tarafından Anadolu'ya gönderilen, daha doğrusu kendisine güvenen ve Anadolu'ya gitmesini isteyen birkaç arkadaşının da yardımıyla kendisini bu vâzifeye tayin ettiren Mustafa Kemal Paşa (Atatürk), kendisini bekleyen millî vazifenin başına geçmekte hiç tereddüt etmedi. Osmanlı hükûmetinin talimatı ve güttüğü miskin teslimiyet politikası dışına çıktığı anlaşılınca İstanbul'a dönmesi emredilmesi üzerine Osmanlı hükûmetiyle, münasebetini safha safha kesmekten başka bir çare kalmıyordu. Atatürk'ü, Anadolu'ya, asayiş korumak gibi mütevazı ve hudutlu bir vazife ile göndermiş olan Osmanlı hükûmeti, Mustafa Kemal gibi büyük bir kumandana bu vazifeyi vermekle işlediği hatayı anlamıştı. Fakat, ok yayından çıkmıştı.

Atatürk, kısa bir zaman sonra, Osmanlı hükûmetine ve padişaha isyan ederek ordudan istifa etti ve bir millet ferdi olarak kurtuluş hareketinin başına geçti. Mustafa Kemal, resmî sıfat ve selâhiyetlerinden, bir zaman için ayrılmış olmakla beraber, sırf şahsî kudret ve nüfuziyle, üzerine aldığı millî vazifeyi başarabilecek bir liderdi⁸.

Atatürk'ün Millî mücadele yolunda Türk milletini bir siyasi cemiyet içinde birleştirmesi :

İkinci bir İzmir hâdisesinin, Doğu Anadolu'da, Erzurum'da tekrarlanmasını önlemek lâzımdı. Atatürk'ün telkiniyle, Ermeni istilâ tehlikesine karşı Doğu Anadolu'ya yapılacak her türlü yabancı işgal ve tecavüzlerde silâhlı mukavemeti kabul eden Erzurum kongresi

⁸ Anadolu'ya giderken Atatürk'e verilen vazife ve İstanbul'a geri çağırılması üzerine geçen yazışmalar ve ordudan istifasına dair vesikalar için Harp Tarihi Dairesince yayınlanan 1 ve 2 numaralı "Harp Tarihi Vesikalar Dergisi"ne bakınız.

(23 Temmuz - 7 Ağustos 1919) kararları, bütün memleket temsilcilerinin iştirakiyle toplanan Sivas Kongresinde (4 - 11 Eylül 1919), mütarekenin imza edildiği gün (30 Ekim 1918) elde bulunan millî hudutlar içindeki ezici çoğunlukla Türklerin yaşadığı toprakların, yabancı işgal ve istilâsından kurtarılması kararlaştı. Daha evvel, her tarafta kurulmuş olan bütün siyasi cemiyetler, Sivas kongresinin temelini attığı "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" ile birleştirildiler. Bu cemiyet, bütün Anadolu ve Rumeli'de merkez ve şubeler açtı ve silâhlı milis teşkilâtı da kurmaya çalıştı. Bu suretle, mücadele bir şahsın kararı olmaktan çıkmış ve bütün Türk milletine maledilmişti. Bir haftalık çok ateşli konuşmalar neticesinde bu tarihî kararları veren kırk kişilik kongre dağılmış ve kendi yerine, verdiği kararları tatbik etmekte Atatürk'ün reisliğinde bir "Temsil Heyeti"ni vazifelendirmişti. Hiçbir vakit toplu olarak bir arada çalışmayan bu heyetin ruhu ve bütün kurtuluş mücadelesinin gerçek başı Atatürk'tü. O, kısa bir zamanda, Doğu'da Kafkasya'dan Batı'da İzmir'e, Güney'de Adana'dan, Kuzey'de Meriç'e kadar bütün ordu kadrolarına ve iç idare mekanizmasına hâkim olmuş ve bütün milletin kalbinde, istiklâl uğrunda mücadele ateşini yeniden tutuşturmaya muvaffak olmuştur.

Bütün Türkler, siyasi kanaat ve yaş farkı olmaksızın millî kurtuluş dâvası yolunda, bu kuvvetli liderin etrafında toplandılar ve birleştiler. Fakat, elde ordu denilebilecek hazır bir maddî kuvvet yoktu. Millet yorgundu, memleket fakir düşmüştü ve haraptı. Maddî kaynakları da hemen hiç yoktu gibiydi. En fenası, Osmanlı hükümdarının ve onun İstanbul'daki hükümetinin, memleketin en zengin yerlerini işgal eden galip İtilâf devletleriyle kuvvetli Yunan ordusunun tarafında olması ve bu yabancı kuvvetlere dayanması idi.

Ufukta hiçbir muvaffakiyet ışığı görünmeyen bu karanlık durum karşısında, değil o vakitki düşmanlar, hattâ dostlardan ve Osmanlı devlet adamlarından bile Atatürk'ün, hattâ barış şartlarında en ufak bir değişiklik yaptırabileceğini bekleyenler pek azdı. Yüzde yüz muvaffak olacağına inananlar ise yoktu.

VI

İZMİR'DEN ANKARA'YA KADAR OYALAMA
MUHAREBELERİ YAPARAK ÇEKİLİŞ

Güney'de Fransızlara karşı millî mukavemetin düzene konması :

Anadolu'da, esas cephe, şüphesiz Batıda'ki Yunan cephesidir. Bütün kuvvetler, kaynaklar ve gayretler Yunan ordusunu yenmiye, onu ezmeye ve memleketten çıkarmaya yöneltilmelidir. Bu iş kolay değildir. Bunu başarabilmek için, en aşağı, yüz bin kişilik muntazam bir orduya lüzum vardır. Bu, bir zaman işidir.

Doğu, Orta ve Güney Anadolu'daki bütün işe yarar kuvvetleri, ilk andan itibaren Batı'ya, Yunanlılara karşı toplamak ve burada katî netice alındıktan sonra, ikinci derecedeki düşmanlara dönmeyi daha uygun bulan ve Atatürk'ün bu ana strateji kaidesine uygun hareket etmediğini ileri süren bazı yazarlar vardır. Atatürk, görünüşte, bu temel prensibe aykırı hareket etmiş sayılabilir. Esas kaide, en kuvvetli hasma karşı, kuvvetlerin büyük kısmını kullanmaktır. Fakat, unutulmamalıdır ki sıra ve zamanı, duruma bağlıdır. Kuvvetler, bu prensibi, en iyi netice verecek şekilde tatbik etmek değil midir?

Anadolu'nun o zamanki ulaştırma durumu, Doğu ve Güneyde'ki kuvvetleri, Batı'da kullandıktan sonra, kısa bir zamanda, tekrar Doğu'ya taşımaya müsait değildi. Doğu ve Güney'deki kuvvetlerle, evvelâ buldukları yerlerde, ikinci derecedeki düşmanlara karşı netice alındıktan sonra, bütün memleket kuvvet ve kaynaklarını, esas hasım olan Yunanlılara karşı yığmak ve büyük ve katî meydan muharebesi vermek, o vakitki durumda yapılacak en doğru hareketti.

Doğu'dan ve Güney'den Batı'ya kuvvet kaydırmadan evvel, Batıda, Yunan ilerleyişinin, herhangi bir bölgede durdurulması ve cephe gerisinde normal bir iç idare kurulması gerekiyordu. Bu şartlar dışında, batıya yardıma gelecek kuvvetlerin de anarşi içinde dağılıp erimeleri tehlikesi çoktu.

Bunun için, Atatürk, bir taraftan Batı Anadolu'da Yunanlılara karşı kurulmuş olan millî cephenin devamını sağlıyan tedbirler alırken, evvelâ Güney'de, Fransız kuvvetlerine karşı, millî kuvvetlerle harekete geçmeye karar verdi. Bu iş için, Güney'e memur ettiği birkaç müteşebbis ve cesur subayla Kilikya'daki işgal kuvvet-

lerine karşı millî teşkilât yaptırdı. Bu bölgede, gerilla tarzında, ancak küçük millî kuvvetlerin faaliyeti, en ince noktasına kadar, büyük bir dikkatle düzenlendi. Süratle harekete geçen bu küçük Türk millî kuvvetleri, faal davranarak yaptıkları baskınlarla Maraş'ı (11 Şubat 1920), Urfa (8 Nisan 1920)yı, Toroslarda Gülek boğazını ve Toros tünellerini (28 Mayıs 1920) Haçin (Saimbeyli) ve Kozan'ı yabancı işgalinden kurtardılar. Antep, Adana, Tarsus, Osmaniye etrafında da küçük kuvvetlerle bir emniyet perdesi vücutte getirildi.

Bu bölgede en çetin muharebeler, Antep şehrinin içinde verilmiştir. Bütün Antepliler için ebedî bir kahramanlık ve şeref âbidesi teşkil eden Antep muharebeleri on bir ay sürmüş ve şehir, ancak kanlı, fakat şanlı savaşlardan sonra, açlıktan düşman eline geçmiştir. (Antep muharebeleri: 1 Nisan 1920 - 9 Şubat 1921) Anadolu'da, yalnız bu kahraman şehre "Gaziantep" ünvanı verilmiştir.

Urfa, Maraş şehirlerinin ve Toros geçitlerinin elimize geçmesiyle Güney cephemizde, Fransızlar, Toros ve Anti Torosların Güneyine atılmış ve Anadolu için Güney'den istilâ tehlikesi kalmamıştı.

İtilâf devletlerinin ve İstanbul hükûmetinin "Kuvayı Milliye" hareketini bastırmak için müsterek teşebbüs ve hareketleri :

Bir ölüm kararından başka bir şey olmayan Türk barış andlaşmasını, kukla Osmanlı hükûmetine imza ettirmek kolaydı. Asıl güçlük, bunu, Türk milletine ve onun mümessili Atatürk'e kabul ettirmektir. Bunun için, Anadolu'da sekiz ay içinde (Haziran 1919 - Ocak 1920) her tarafa kök salan Türk "Kuvayı Milliye" teşkilâtını ortadan kaldırmaktan başka çare yoktu.

Bu işte de, İtilâf devletleri, Osmanlı devletini alet olarak kullanmaktan çekinmediler.

İtilâf devletleri, ön safta İngilizler olmak üzere, işe başladılar: büyük düşmanca gösteriler ve korkutmalar arasında zaten işgal altında bulunan İstanbul, resmen, İtilâf kuvvetleri tarafından işgal olundu (16 Mart 1920). Anadolu'nun emniyetli bir şehrinde toplanması için Atatürk'ün tavsiyesi dikkate alınmıyarak, normal zamanlarda olduğu gibi İstanbul'da çalışmaya koyulan son Osmanlı Mebusan Meclisi de, İtilâf kuvvetleri tarafından basıldı ve Kuvayı Milliye mebuslarından kaçamayanlar yakalanarak Malta'ya sürüldüler.

Osmanlı hükümeti de, Anadolu'da millî teşkilâtı kaldırmak gayretiyle kendisine verilen rolü oynamaktan geri kalmadı. Osmanlı padişahı ve İslâm halifesi, Atatürk'ü ve onunla birlikte çalışanları ölüme mahkûm eden fetvalar çıkardığı gibi Anadolu'nun içerilerine gönderilmek üzere bazı kuvvetler de hazırladı. "Kuvayı inzibatiye" adı verilen bu halife kuvvetleri, İzmit üzerinden içeriye saldırırken Batı Anadolu'da Yunanlılara karşı kurulmuş olan millî cephelerimizin gerilerinde ve Orta Anadolu'nun bir çok yerlerinde, halife fetvalarının tesiriyle Atatürk'e ve millî teşkilâta karşı ciddî silâhlı ayaklanmalar çıkarıldı.

Millî mücadelenin talihi, bu ayaklanmaların bastırılmasına bağlı idi. Halife kuvvetleri ve bütün iç ayaklanmalarla Kuvayı Milliye arasındaki bu kanlı iç muharebeler, millî cephelerin zayıflaması pahasına, Atatürk tarafından muvaffakiyetle tasfiye olundu.

Atatürk'ün Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetini Kurması:

Atatürk, Anadolu'ya ayak bastığı günden itibaren Türk milletinin, varlığını ve istiklâlini kurtarmak için, ergeç silâha sarılacağını biliyor ve bu mücadelenin başarıyla yapılabilmesi için gerekli tedbirleri, sırasıyla alıyordu. Bunların başında, işgal sahası dışında, Anadolu'da, her türlü karar ve hareketlerinde serbest bir millî devlet kurulması geliyordu⁹. Gerçekte, başka türlü yapmaya imkân yoktu. Harp, tek bir insan işi olamazdı. Bu millet ve devlet işiydi. Muvaffakiyet için, mücadelenin milletçe benimsenmesi ve millî bir devlet tarafından idare olunması gerekiyordu.

İtilâf devletleri tarafından İstanbul'un, biraz yukarıda açıklanan şartlar altında işgali ve Osmanlı Mebusan Meclisinin basılarak dağıtılması Atatürk'e, Anadolu'nun ortasında, Ankara'da, bir millî devlet kurmak imkânını veriyordu. Atatürk, Anadolu'da yeni bir Türk devleti kurmakla millî mücadelenin en mühim muvaffakiyet âmillerinden birisini, belki de en ehemmiyetlisini gerçekleştirmiş bulunuyordu.

Türk milleti, Orta Anadolu'da, yabancı işgal sahası dışında bir millî devlet kurmuştu. Bu devlet, millî mukadderat üzerinde, serbestçe karar verebilirdi. Bu büyük hâdise, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçişinin yanında, zafer için en kuvvetli bir teminattı.

⁹ 15 numaralı "Harp Tarihi Vesikalar Dergisi"nde yayınlanan 388 numaralı vesikaya bk.

Görülüyor ki, Atatürk, zaferi kolay kazanmamış. Adım adım sebatlı çalışmalarıyla, evvelâ Anadolu'da millî teşkilâtı kurmuş ve bu teşkilâtı bir yıl, her türlü müdahaleden masun tutarak devam ettirmiş ve en nihayet Büyük Millet Meclisini ve hükûmetini de Ankara'da kurmaya (23 Nisan 1920) muvaffak olmuştur. Yeni Türk devletinin kurulmasıyla, heyeti temsiliye reisliği vazifesi sona eren Atatürk, mücadeleye sonuna kadar devam etmek vazifesini Türk milletinin gerçek mümessili olan Millet Meclisine devretmişti. Kendisi de bu meclisin reisi olarak iç ve dış işlerin, milletin emel ve arzularına uygun bir şekilde yürümesini sağlamış bulunuyordu. Millet Meclisi Reisi, Başkumandan ve devlet reisi olarak da, Atatürk, bütün kudret ve kuvvetini, Millî Mücadelenin muvaffakiyeti, nihaî zaferin elde edilmesi ve kurduğu yeni Türk devletinin her bakımdan kuvvetlenmesi uğrunda kullanmıştır.

Türk milletine öldürücü barış muahedelerini kabul ettirmek için, Yunanlıların, ileri harekete geçişleri :

İç ayaklanmaların henüz tamamiyle bastırılmamış olduğu bir sırada, Türk mukavemetini büsbütün kırıp öldürücü barış andlaşmasını, Türk milletine zorla kabul ettirmek vazifesini yine Yunanistan, üzerine aldı. Bu maksatla 60.000 kişilik (altı tümen) bir Yunan ordusu, 22 Haziran 1920 de, taarruza geçerek, Batı Anadolu'daki zayıf Kuvayı Milliye (en çok 5000 tüfek ve 20 top) cephesini yıktı. Burhaniye - İvrindi - Soma - Akhisar - Salihli - Nazilli hattındaki Türk Kuvayı Milliye cephesi, iki günde çöktü. Yunanlılar, bundan sonra, Büyük Menderes, Gediz vâdileriyle Balıkesir üzerinden üç gurup halinde ilerlediler ve iki hafta içinde Nazilli - Alaşehir - Bursa hattına vardılar.

İzmir çıkarmasından sonra bu birinci Yunan taarruzıyla Batı Anadolu'daki Türk milis kuvvetlerinin çoğu dağılmış idi. Elde, hemen yeni bir cephe kuracak yeter kuvvette muvazzaf ordu yoktu.

Yunanlılar, İzmir'e çıktıktan sonra elde ettikleri bu ikinci, fakat hakikatte geçici başarıyla Türk dâvasını kökünden çözmüş olmuyorlardı. Asıl ciddî savaşlar, bundan sonra başlayacaktı. Bu savaşlarda, Anadolu içerisine ilerledikleri nisbette, Yunanlılar için, her türlü güçlüklerin artacağında şüphe yoktu.

Yunan ilerleyişine karşı, Türk milletinin bütün maddi ve mânevi kuvvetlerini kullanmaya karar vermiş olan Atatürk'ün, yeniden bir

muazzaf ordunun çekirdeğini kurabilmesi için hiç olmazsa birkaç aylık bir zamana ihtiyacı vardı.

Diğer taraftan Yunanlılar da, bu ilerleyişle Türk mukavemet ve azmini kıramadıklarını anlamakta gecikmediler. Ya kazandıkları yerlerde durmak veyahut Türk mukavemetini büsbütün yıkabilmek için başladıkları istilâya devam etmek gibi iki ihtimal karşısında bulundular. Fakat, yeni bir hamle için Yunanlıların yeni hazırlıkları ve sonu gelmiyecek fedakârlıkları göze almaları lâzım geliyordu.

Yunanistan bu ikinci yolu tutmuştur.

Yunan ordusu, bu maksatla, Demirci - Simav bölgesinde faaliyette bulunan Türk akıncılarını (Çerkes Ethem) temizlemek, büyük Menderes ve Gediz vâdilerinde, yeni bir ileri harekete hazırlanmak ve bu arada Doğu Trakya'yı ele geçirmek için (20 - 25 Temmuz 1920) iki ay kaybetti.

Yunanlılar Doğu Trakya'ya yönelttikleri taarruzda Meriç boyundaki iki tümendenden başka, Anadolu'dan Bursa bölgesinden getirilen bir üçüncü Yunan tümenini (10. tümen) de kullandılar. Tekirdağ'ında ve Ereğli bölgesinde karaya çıkan bu Yunan tümeni Trakya'da, Meriç boyundaki Türk savunma sisteminin yıkılmasında müessir olmuştur.

Yunanlıların, Anadolu'daki harekâtı, yarıda, Uşak - Bursa hatında bırakıp Trakya'da toprak elde etmek peşinde koşmaları, Türk millî mücadelesi için, Doğu Trakya'nın kısa bir zaman kaybedilmiş olmasına rağmen, fayda sağlamıştır, denilebilir. Trakya harekâtı, Anadolu'ya dört aylık bir zaman kazandırmıştır.

Bu arada İtilâf devletleri, Osmanlı hükümetinin murahasalarına Paris civarında, Sèvres'de, barış andlaşmasını imza ettirmişlerdi (10 Ağustos 1920). İtilâf tehdidi altındaki Osmanlı hükümdarının ve hükümetinin, esaret vesikasını kabul etmeleri, Türk milletini ve Atatürk'ü, hiçbir suretle bir taahhüt ve kayıt altına alamazdı. Tersine olarak, bu ölüm hükmünü yırtmak için, mücadeleye daha büyük bir azimle devam etmekten başka bir çare yoktu.

Venizelos, Anadolu'da, daha büyük bir harekete geçmeden evvel halkın reyine başvurmak istedi. Bu maksatla, Yunanistan'da Kasım 1920 başlarında yapılan umumî seçimde, Venizelos partisi halk güvenini kaybederek yerini kıralcı partiye bıraktı.

Bu seçim neticesinde Yunanistan'da, hükümet ve ordu kadrolarında esaslı değişiklikler yapılmış ve Yunanistan'da hükümet ve ordu işleri düzene konuncaya kadar altı ay gibi uzun bir zaman geçmiştir.

Atatürk, bu kıymetli zamandan, iç savaşları tasfiye ve Batı'da küçük, fakat muntazam bir ordu (general Ali Fuat Cebesoy) kurmak için faydalanmayı ihmal etmemiştir.

Doğu Anadolu'da Ermenilere, Batı'da Yunanlılara karşı kazanılan ilk savaşlar :

Batı'daki Yunan muvaffakiyeti, Doğu'da, Erivan cumhuriyetini de harekete geçmeye ve Doğu Anadolu'yu istilâya teşvik etti. Bu cephede, Atatürk'ün emriyle, teşebbüsü ele alan muntazam Türk kuvvetleri (XV. kolordu, 3 tümen, Kâzım Karabekir) Sarıkamış ve Kars'da, Ermeni ordusunu yenerek (30 Ekim 1920) Osmanlı hükümetince, Mondros mütarekesiyle boşaltılmış olan üç Türk vilâyetini, Batum, Kars ve Ardahan'ı Ermeni ve Gürcülerden geri aldılar. Millî mücadeleye başlangıç olan Erzurum kongresi gibi, yine Doğu'daki bu ilk Türk zaferi, bütün memleket kurtuluşunun bir kuvvet kaynağı ve nihai zaferin bir müjdecisi olmuştur. Bu ilk zaferle, Doğu'dan Anadolu'yu tehdit eden çok ciddi Ermeni tehlikesi ortadan kalkmış ve Anadolu'yu boğacak çenberin kuvvetli bir halkası koparılmıştı. Geç olsa da, bu cephede serbest kalan kuvvetlerden ve kaynaklardan batıda, Yunanlılara karşı faydalanmak mümkün olacaktı¹⁰.

Yunanistan'da, seçimlerden sonra işbaşına geçen Kral Konstantin hükümeti de, Anadolu'da Venizelos'un başladığı istilâya, sonuna kadar devam etmeye karar verdi.

Sèvres andlaşmasını Türk milletine kabul ettirmek için mücadeleye devam karar veren Yunanistan'la Türk milleti arasında, 1921 başlarından itibaren, Orta Anadolu'nun Batı kenarlarında ve içinde devam eden yeni mücadele çok çetin ve çok kanlı olmuştur.

İzmir'den Ankara kapılarına kadar iki yıl süren oyalama muharebeleri :

Atatürk'ün, vermek zorunda kaldığı oyalama muharebeleri

¹⁰ Doğu cephesinden, bir müddet sonra, iki tümen (3. Kafkas ve 12. tümenler) Batı'ya getirilmiş ve Yunanlılara karşı kullanılmıştır. O vakit, Ankara'nın Doğusunda demiryolu olmadığından bu kuvvetlerin, Doğudan Batı'ya getirilmeleri kolay olmuştur.

(birinci, ikinci İnönü, Eskişehir - Kütahya muharebeleri ve Sakarya meydan muharebesi) İzmir'den Ankara kapılarına kadar, kuş uçuşu, 500 km.lik çok derin ve Marmara denizinden Büyük Menderes'e kadar çok geniş bir saha üzerinde cereyan etmiştir. Zaman itibariyle, bu oyalama muharebeleri, İzmir çıkarmasından Sakarya meydan muharebesinin sonuna kadar 15 Mayıs 1919 dan 13 Eylül 1921 gününe kadar 27 buçuk ay sürmüştür.

Mustafa Kemal, Yunanlılar, Anadolu içinde, hareket üsleri olan İzmir'den uzaklaştıkları nisbette "zaferlerinin en yüksek noktasına" yaklaşacaklarını biliyordu. Bu noktadan sonra, gerileme ve düşüş başlayacaktı. Polatlı (Gordion) ve Haymana, Yunanlılar için en yüksek nokta sayılabilir. Buralarda yenilince Sakarya boylarında başlayan gerileme, Ege kıyılarında ve Meriç boylarında da durdurulamadı. İlk Yunan hareket noktası olan Batı Trakya, hattâ Selânik ve Atina'da kendilerini toplıyabildiler. Mustafa Kemal, Osmanlıların, Viyana önünde ve Macaristan'daki muvaffakiyetsizliklerinde de, bu nisbetsiz ve ölçüsüz uzaklaşmanın payını daima hatırlamıştır.

O, oyalama muharebeleri yaparken mutlak bir savunmaya yapışp kalmamış, mevzii kısa taarruzlar yapmayı da ihmal etmemiştir.

Hemen bütün Batı Anadolu ile Orta Anadolu'nun eski Frikya kısmını içine alan Batı kısımlarında verilen ve Anadolu'nun en zengin kısımlarıyla bütün Doğu Trakya'nın kaybına sebep olan bu oyalama muharebeleri, Türk kurtuluş savaşının en buhranlı safhasını teşkil eder. Türk zaferinin, dışarıdan en ümitsiz görüldüğü zaman da bu günlerdir. Zayıf iradeli bir lider idaresinde, Türk kurtuluş savaşının, bu devrede, katî neticeyi beklemeden bir uzlaşma ile nihayet bulması çok mümkündü. Mücadele azmini sarsmadan, savaşa devam edilmesini Türk milletinin sabır ve tahammül kudretine olduğu kadar Mustafa Kemal'in ileriye gören dehâsına ve ümitsiz zamanlarda bile kütleleri büyüleyip sürüklemek hususundaki kudretine borçluyuz.

Türk cephesindeki iç buhrandan ve kurulmakta olan muvazzaf Türk ordusunun zaafından faydalanmak hevesine kapılan Yunanlılar, ilk 22 Haziran 1920 taarruzundan altı ay sonra, Eskişehir - Afyon mevkillerini ve bu iki şehir arasındaki demiryolu parçasını elde etmek için iki taarruz teşebbüsünde bulundular.

Birinci ve ikinci İnönü muharebeleri :

Bunlardan ilki, batıda, Atatürk'ün, ¹¹ kanun ve nizam altına girmek istemiyen bazı milis kuvvetlerini tedibe karar vermesi yüzünden meydana gelen buhrana rastlar. Yunanlılar, ordumuzun büyük kısmının, demiryolundan ve cepheden uzakça bir yerde, Gediz doğusunda toplanmış olmasından faydalanmak istemişler ve bir baskınla, müdafaasız bırakılan Eskişehir'i elde etmek maksadiyle yalnız Bursa'dan ilerlemişlerdir. Bu hazırlıksız ilerleyiş, Garp cephesi kuvvetlerimize (İsmet İnönü) 9 ve 10 Ocak 1921 de, 824 yıl önce, 1 Temmuz 1097 de Haçlılarla Kılıçarslan kumandasındaki Selçuklu Türklerinin vuruştıkları yerlerde, ilk şanlı bir zafer elde etmek fırsatını vermiştir. Bu ilk taarruzun üstünden üç ay kadar bir zaman geçmeden Yunanlılar daha büyük kuvvetlerle, hem Bursa, hem de Uşak'dan Eskişehir ve Afyon üzerine yürümüşler ve bir hafta süren kanlı muharebelerden (23 Mart - 31 Mart 1921) sonra İnönü mevzileri önünde (İsmet İnönü) ikinci defa yenilerek Bursa doğusundaki çıkış mevzilerine dönmüşlerdir.

Uşak'dan Afyon'a yürüyen diğer bir Yunan kolordusu da, yanlış istikametlerde (Çay, Bolvadin, Akşehir) yaptığı ilerlemelerden sonra, Doğu ve kuzeyden yöneltilen Türk taarruzları (Refet Bele) karşısında, Dumlupınar mevziine gerilemek zorunda kalmıştır.

Türkler bu muharebelerde Atatürk'ün direktifleriyle, faal, genç kumandanların idaresinde, zayıf kuvvetlerle, Orta Anadolu'nun Batı geçitlerini üstün Yunan kuvvetlerine karşı muvaffakiyetle savunabilmişlerdir.

Doğu ve batı Anadolu'daki bu ilk zaferler, içeride ve dışarıda, Türk ordusunun ve Türk milletinin şeref ve itibarını yükseltmiştir. Bununla beraber, bu zaferler, Türk dâvasını sona erdirmekten henüz uzaktı.

Eskişehir-Kütahya muharebeleri :

Yunanlılar, bütün kudret ve kaynaklarını kullanarak büyük bir ordu ile son bir talih tecrübesine giriştiler. Umumî seferberlik yaptılar. Avrupa'nın, bilhassa İngiltere'nin açık yardımıyla, üç ay içinde hazırladıkları 11 tümenlik büyük bir ordu ile İnönü - Eskişehir -

¹¹ Çerkes Ethem ve kardeşlerinin idaresindeki birinci kuvvei seyyare ile Demirci Efe, Sarı Efe (Edip) müfrezeleri.

Kütahya - Seyitgazi bölgesinde, çok geniş bir cephe üzerinde savunmaya hazırlanan, üçte bir nisbetinde ateş kuvvetindeki Türk ordusuna (İsmet İnönü) taarruz ettiler (10 Temmuz 1921). Bu Yunan taarruzu, Türk mevziini, büyük kuvvetlerle Güney'den kuşatan büyük ölçüde bir hareketti.

Türk ordusu, bir hafta süren buhranlı savunma muharebelerinden sonra, Atatürk'ün talimatıyla, sayı ve ateş kuvveti bakımlarından çok üstün Yunan ordusu karşısında, büsbütün ezilmeden Sakarya gerisine çekildi. Düşmanla birdenbire teması keserek 200 km. doğuya çekiliş, ancak büyük kumandanların yapmaya cesaret edebilecekleri bir hareket, soğukkanlılık ve cesurane bir karar örneği olarak tarihte yer tutacaktır. I. dünya harbinde Filistin ricatinde ezilmiş zayıf kuvvetlerle Şam, Rayak ve Humus'un müdafaaya yeltenilmesi bize pahalıya mal olmuştu. Atatürk, orduyu ezdirmeden, düşmanla araya uzun mesafe koymaya ve rahatça ikmal edilebileceği emniyetli bir bölgeye çekmeye önem vermiştir.

Yunanlılar, elde ettikleri Eskişehir - Seyitgazi - Afyon hattından Ankara istikametinde tekrar ilerledikleri takdirde, ikmal yolları uzayacağı gibi (Bursa ve İzmir'den 400 - 600 km.) aşmak zorunda kalacakları Orta Anadolu steplerinde yiyecek ve içecek hususunda da ciddi güçlüklerle karşılaşacaklardı. Türk ordusu ise, kendi ana ikmal kaynakları üzerine çekilmiş olacaktı.

Yunan ordusu, İzmir'de Anadolu'ya ayak bastığı günden, bilhassa, 1921 yılı başlarında, İnönü mevzilerine yaptığı taarruzlardan beri, muhakkak bir mağlûbiyete doğru, büyük bir hızla kayıyordu. Kendini Büyük İskender'in izinde sanan Yunan Kırallı Kostantin, Eskişehir'in doğu ve güneyinde toplanmış olan Papulas idaresindeki Yunan ordusunu, son ve öldürücü bir vuruş için Polatlı (Gordion) üzerinden Ankara'ya doğru ilerletmek gibi çok tehlikeli ve neticesi karanlık bir karar vermekten çekinmedi.

Sakarya meydan muharebesi :

Eskişehir'den Sakarya'ya çekiliş, ordu, memleket ve mecliste fena tesirler yaptı. Mâneviyat bozulur gibi oldu. Cepheden firar çoğaldı. Ankara'da, bozguncu bir hava esmeye başladı. Durum çok buhranlı idi. İki yıldan beri, resmen askerlikten çekilmiş olan Mustafa Kemal, ordunun başına geçirildi. O, bu vazifeyi üç ay müddetle, Millet Meclisinin bütün yetkilerinin kendisine verilmesi şartıyla kabul

etti. Meclis, bir tereddüt geçirmekle beraber bu yetkileri de verdi. Türk milleti, açıktan açığa, kendisini bekleyen en büyük mücadele için, tarihin en büyük adamını, "Arıburnu ve Anafartalar kahramanı"nı başına geçirmişti. Hakikatte, Samsun'a çıktığı günden beri, o, Türk ihtilâlinin her sahada başı idi. Fakat, Millet Meclisi kararıyla Başkumandan tâyin edilmesinin mânası büyüktü. Bu tâyin, bütün memlekette, bilhassa orduda bir mucize tesiri yaptı. Onun, bu en tehlikeli durumda orduyu zafere ulaştıracağına herkes inanıyordu. İlk ağızda, aldığı kararlar ve verdiği emirler malûmdur. Memleketin her tarafından, orduya yiyecek, giyecek ve ikmal erleri akmaya başladı.

Başkumandan, Adana cephesiyle (II. kolordu) İzmit bölgesinde (mürettep kolordu) ve Orta ve Doğu Anadolu'da muharebe için kullanılabilir bütün Türk kuvvetlerini kesin netice yerine, Sakarya'ya getirdiği gibi Orta Anadolu'nun bütün insan ve ikmal kaynaklarını da kullandı.

Yunan ordusu, 14 Ağustos 1921 de, Eskişehir - Seyitgazi hatından Polatlı ve Haymana güney istikametlerinde, beşinci ve sonuncu defa olarak taarruza kalktı. Dört Yunan tümeni, Prens Andreas kumandasında Sakarya'nın güneyinden, beş tümen, cepheden Sakarya'nın yukarı koluyla demiryolu arasından ilerlediler. Üç tümen, geri irtibat yollarının korunmasına ayrıldı.

İlerlenilecek saha, kısır bir bozkırdı.

Türk suvari kolordusu, düşmanın yan ve gerilerinde faaliyette bulunarak Yunan çevirme kolunun hareketini geciktirmeye ve düşmanı tâcize çalıştı. Bu suvari akınları sırasında Papulas'ın karargâhı bile baskına uğradı.

23 Ağustos 1921 de, Yunanlılar, Sakarya önüne vararak taarruza geçtiler. Garp cephesi adını taşıyan ordumuz Katrancı deresi gerisinde, yanda, güneye karşı bir savunma mevzii tutmaya muvaffak oldu. Ordumuzun sağ kanadı Sakarya'ya dayalı idi. Yunanlılar açık Türk sol kanadını kuşatmaya uğraştılar. Atatürk'ün, yerinde ve vaktinde aldığı tedbirlerle Yunan kuşatması tesirini gösteremedi. Üç hafta süren Sakarya meydan muharebesinde, Türk ordusu, 100 km. genişliğinde ve 20 km. derinliğindeki bir sahada, her karış Türk toprağını kahramanca savunarak düşmanı büyük kayıplara uğrattı ve yıprattı. Derin savunma sırasında taarruz kudret ve kabiliyeti

tükenen Yunanlılar, tam yerinde ve vaktinde, 10 Eylül 1921 de, Atatürk'ün tertip, idare ve sağ kanatta, Duatepe'ye yönelttiği karşı taarruzla, Sakarya'nın batısına atıldılar.

Yunanlılar, 6 - 7 yüz kilometre uzunluğundaki irtibat yollarının üstün, faal Türk süvarisinin tehdidi altında bulunduğunu da düşünerek Sakarya'da kalamıyacaklarını anlamakta gecikmediler. Geriye, Eskişehir - Afyon bölgesine çekilmekten başka, yapılacak bir şey kalmıyordu. Türk mukavemetinin kalbi Ankara'ya 50 km. yaklaşmış iken 12 Eylül 1921 de çekildiler.

Başkumandan Mustafa Kemal'in, Türk ordusunun Sakarya ile Kızılırmak arasında, ters cephe üzerinde, 21 gün ve 21 gece (23 Ağustos - 12 Eylül 1921) süren Yunan taarruzlarına karşı savunma ve karşı taarruzlarla kazandığı "Sakarya Meydan Muharebesi" parlak bir Türk zaferiyle sona erdi. Muharebenin neticesinden yeise düşerek hastalanan Yunan Kırvalı Eskişehir'den Bursa'ya götürülmüştü.

Başkumandan Papulas da, Yunan harbiye nazırına çektiği telgrafta "burada kalmamız, hükümetin siyaseti bakımından faydalı olabilirse de çok sürmemelidir. Erlerin mukavemet haddini, çoktan aşmış bulunuyoruz. Bugüne kadar elde edilen muvaffakiyetler neticesinde seri bir mütareke akdi gerek mânen gerekse ordunun menfaatleri bakımından en iyi bir çaredir" diyor ve mütareke yapılmasını istiyordu.

Gerçekte, Sakarya'dan çekilen Yunan ordusunun yok edilmesi tehlikesi yok değildi. Fakat, Türk ordusu da yorgundu, cephane durumu da katî bir netice almaya elverişli değildi. Başkumandan, Türk ordusunun kuvvet ve takat hududunu sükûnetle ölçtü ve yorgun ordu ile hemen, katî netice alınamayacağına hükmetti. "Garp cephesi" kuvvetleri, zafer neşesi içinde düşmanı takibe geçtiler. Bu takip, yokedici, kıyasıya bir kovalama olamazdı. Mustafa Kemal, salim bir düşünce ile ordunun büyük kısmını uzakta tuttu ve düşmanı yalnız, suvari ve birkaç piyade tümeniyle takip etti. Muharebe, Ekim 1921 başlarında, Eskişehir - Afyon demiryolunun doğusunda, muvakkat olarak, kesilmişti.

Büyük Millet Meclisi, Başkumandan Mustafa Kemal'e "Gazi" ünvanını verdi. Yakın Türk tarihinde, bu ünvanın Plevne Kahramanı Osman Paşa ile Zivin muharebelerinin Başkumandanı Ahmet Muhtar

Paşa'ya verildiğini herkes bilir. Bununla beraber, Mustafa Kemal'in kazandığı zaferin, geçmiştekilerle ölçülmesi doğru değildir. Sakarya zaferi, Türk milletinin varlığını ve hürriyetini kurtardığı halde, Plevne ve Zivin, felâketli bir seferde, Türk'ün sadece şerefini yükseltmiye yaramıştır.

Ege ve Marmara kıyılarından Anadolu'nun ortasında Ankara yakınlarına kadar genişleyen Yunan istilâsı Sakarya boylarında ve Haymana steplerinde, emsalsiz bir Türk zaferiyle durdulmuştur. Türk millet ve vatani, Sakarya zaferiyle, kurtuluş yoluna emniyetle girmişti. Bu zaferle, hareket ve teşebbüs serbestliği Atatürk'ün eline geçmiş bulunuyordu.

Devlet adamı Mustafa Kemal, Fransa ve diğer İtilâf devletleriyle yaptığı konuşmalarda, kazandığı zaferlerden hakkıyla faydalanmasını da bildi. Sakarya'dan sonra, Fransa, 20 Ekim 1921 de, Sèvres ruhuna ve zihniyetine tamamen zıt bir hüviyetteki Ankara anlaşmasını imzaladı. Bu anlaşma, bütün Kilikya'yı ve Irak hududuna kadar Bağdat demiryolunu Büyük Millet Meclisi Hükûmetine bıraktı. Bu, Türkiye ile bir münferit barış mahiyetinde idi.

Doğu hudutlarımızın tesbitinden sonra güneyde de milli hudut, savaşla ve kanla kazanılmıştı. Bu anlaşmanın bir askerî faydası da, Fransa'dan çok kıymetli harp malzemesinin gelmesi olmuştur.

VII

BASKINLA BAŞLIYAN VE ZAFERLE BİTEN BÜYÜK TÜRK TAARUZU VE KURTULUŞ

Sakarya meydan muharebesinden sonra, Garp cephesi, batıya doğru ileri harekete geçeceği sıralarda, dört piyade ve bir suvari kolordusu halinde teşkil olundu. Bu tertiple, Yunanlılar, Sivrihisar - Aziziye (Emirdağ) - Bolvadin üzerinden, uzaktan takip olundular. Bu takip sırasında iki tümenle (7 ve 8. piyade tümenleri) desteklenen suvarilerimiz, Afyon'u, bir baskınla elde etmeye çalıştılar. Bu harekette geç kaldığı için müsbet bir netice elde edilemedi.

Yunanlılar, Eskişehir doğusu - Seyitgazi güneyi - Afyon doğu ve batısı çizisinde durarak buralarda yerleştiler. Ağırılık merkeziyle güney'de Afyon etrafında toplanan Yunanlılar sağ kanadlarını Dumlupınar mevzilerine dayadılar ve Afyonla bu mevzi ara-

sındaki hâkim tepe ve dağları tutarak tahkim etmeye koyuldular. Bu mevzi, Afyon - İzmir demiryoluna pek yakındı ve arada başka bir savunma mevzileri de yoktu. Afyon'dan kuzeye, Eskişehir'e doğru uzanan düşman mevzii ise güney - kuzey istikametinde gidiyordu.

Bu suretle düşman mevzii, ilk andan itibaren Güneyden kolayca kuşatılabilecek bir halde idi.

Garp cephesi (General İsmet İnönü) kuvvetlerimiz de, düşman karşısında, Sivrihisar - Aziziye - Bolvadin - Çay - Akşehir - Şuhud - Sandıklı hattında konakladılar. Bu arada, Türk kuvvetleri, Akarçay ara hattı olmak üzere iki orduya (birinci ordu Ali İhsan Sabis, ikinci ordu General Yakup Şevki Sübaşı) ayrıldı. İkinci ordu içinde iki tümenli (16 ve 17. tümenler) yeni bir piyade kolordusu daha (VI. kolordu, General Kâzım İnanç) kuruldu.

Türk konuşunun kuzey kanadı, İzmit - Geyve bölgesinde, bir tümen (18. tümen) ve bazı millî müfrezelerden ibaret Kocaeli gurubu (General Halit) ve güney kanadı, Dinar civarında bir suvari tümeniyle (3. tümen, İbrahim Çolak) bir piyade alayı tarafından tutuluyordu. Gittikçe kuvvetlenen Garp ordularımız, bir taraftan eğitim ve ikmal işleriyle uğraşırken muhtemel bir düşman taarruzuna karşı koyacak savunma mevzileri de hazırladılar.

Başkumandan Atatürk, seferi, zaferle sona erdirecek bir taarruz için gerekli geniş ölçüde hazırlıklar yaptırıyor ve iç ve dış politikayı, millî hudutlar içindeki Türk topraklarını yabancı işgallerden kurtaracak ve yeni Türk devletinin istiklâlini sağlayacak bir barışa kavuşacak surette idare ediyordu.

Sakarya zaferi, siyasi sahada, yeni Türk devletinin durumunu, ümit verici bir şekilde kuvvetlendirmişti.

İtalyanlar, dostça davranmışlar ve işgal ettikleri güney - batı Anadolu'yu boşaltmışlardı.

Fransızlar da, ellerinde tuttıkları Gaziantep, Adana, Mersin, Tarsus ve havalisinden, Ankara anlaşmasına göre (20 Ekim 1921), çekildiklerinden (5 Ocak 1922) İtilâf kuvvetlerinin işgal sahası yalnız İstanbul ve boğazlara münhasır kalmıştı.

Bununla beraber, Yunanlılar, Gemlik - Eskişehir - Afyon - Çivril - Nazilli çizisinin batısında kalan Batı Anadolu'yu ve Doğu Trakya'yı büyük kuvvetlerle sağlam bir surette ellerinde bulunduruyorlardı.

Müttefikler, bilhassa Sakarya zaferimizden sonra, Türk - Yunan mücadelesi karşısında, gittikçe tarafsızlığa doğru kayıyorlardı. Bunda, daha çok kendi menfaatlerini korumak endişesi yok değildi. İngiltere bile, Yunanistan'ı açıkça tutmamaya mecbur olmuştu. Para sıkıntısı içinde kıvranan Yunanistan, Londra piyasasında bile, borç para bulamıyordu.

Yunanlılar, Batı Anadolu'daki Yunan ırkından ahalinin yerlerinde kalmalarını, mümkünse Batı Anadolu'nun muhtariyetini ve Doğu Trakya'nın ellerinde kalmasını sağlayacak bir barışa bir an evvel kavuşmak için çalışıyorlardı. Millî Türk devletini, böyle bir barışı kabule zorlamak için Trakya'dan İstanbul'a bir baskın yapmayı da tasarlamışlardır. Bu hareket, İtilâf devletlerince önlenince Yunanlılar, hâdiselerin gelişmesini beklemek zorunda kaldılar.

1922 yılı başlarında, müttefiklerarası Paris ve Londra konferanslarında, evvelâ mütareke ve arkasından barış konuşmaları teklifi de, Türk devleti tarafından barıştan evvel Yunan işgalindeki toprakların boşaltılması şartına bağlandığı için müsbet bir netice vermedi.

Yunanlılar ve İtilâf devletleri, Anadolu'da Yunan askerî durumunun ve bir yıldanberi tahkim olunan Yunan mevzilerinin, muhtemel Türk taarruzlarına mukavemet edeceğine inanıyorlardı.

Yalnız, İstanbul'daki İtilâf işgal kumandanı General Harington ayrı bir kanaat besliyordu. General, Loyit Jorc'a verdiği raporda, Yunan ordusunun, ciddî bir Türk taarruzu karşısında dağılacağını söylemek cesaretini göstermiştir. Harington "Türkçü" olmakla töhmetlendirilmiştir.

Bu sırada, Yunan Başkumandanı Papulas yaş haddine geldiğini ileri sürerek çekilmiş ve yerine Trakya'daki Yunan ordusu kumandanı Hacı Anesti, başkumandanlığa tâyin edilerek İzmir'e gelmiştir.

Atatürk'ün, beş günde, Yunan ordusu büyük kısmını baskınla yoketmesi ve dokuz günde Ege kıyılarına varması. Taarruz hazırlığı ve hazırlıkta gizlilik:

Yukarıda da temas edildiği gibi Türk dâvası, Türk ordusunun, silâh kuvvetiyle, düşmanı, Batı'da, bir yıldan beri tuttuğu müstahkem mevzilerinden çıkarıp atmasına bağlı kalıyordu. İster istemez, Türk ordusu, taarruz etmek vazifesi karşısında kalmıştı. Taarruz için, çok şey lâzımdır. Her Türk, kanaatlidir ve yurtseverdir. Bu bakımdan, ordunun beslenmesi Başkumandanın düşünceleri arasında en sonda yer alıyordu.

Asıl mesele, silâh ve bilhassa cephane tedariki ve bunların vak-tinde cepheye yetiştirilmesinde idi. Türk devletinin parası da kıttı. Dışarıdan borç para bulmak da mümkün değildi. Yeni Türk devleti, dışarıdan hiçbir malî yardım beklemeksizin, fedakârlığın en son haddine katlanarak düşmana karşı, mümkün olan bütün hazırlıkları yapmış ve varını yoğunu Başkumandanın emrine vermekten çekin-memişti.

Türk milleti ve ordu, Atatürk'e güveniyordu.

Milletçe fedakârlığa istiyerek katlanılması ve Başkumandana karşı beslenen hudutsuz güven, zaferi kazandıran âmillerin başında sayılmaya değer.

1922 yılı başlarından Ağustos ayı ortalarına kadar, bütün Türk milleti, sessizce, büyük imtihan gününe, sistemli olarak bir programa göre hazırlanmaktadır. Doğu, Orta ve Güney Anadolu'dan, hattâ İtilâf işgalindeki İstanbul kaynaklarından büyük dikkat ve fedakâr-lıkla silâh, cephane, bilhassa topçu cephanesi, kara ve deniz yol-larından (Karadeniz limanları, Marmara'da İzmit ve civarı, Akde-niz'de Antalya, Mersin, İskenderun) Garp cephesine taşınmış ve birliklerin mevcudu, eldeki silâh nisbetinde arttırılmıştır.

Bununla beraber, güçlkle toplanan cephane ve malzeme, sürekli bir muharebeye yetecek kadar çok değildi. Aşağı yukarı bir haftalık bir muharebe için hesaplanan topçu cephanesinin, muharebe devam ettiği takdirde ikmali de mümkün değildi.

Anadolu'da, o vakit, cephane fabrikaları da yoktu.

Türk ordusunun bir büyük eksigi de, seri hareketlerde orduyu takip edebilecek atlı ve motorlu taşıma teşkilâtındaki yetersizlikti. Her türlü yer değiştirmelerde, yiyecek maddelerinin harekât saha-sından tedariki zaruriydi.

Bilhassa, Türk suvari kolordusunun hayvan yiyecek ihtiyacının tedarik ve biriktirilebilmesi güçtü.

Taarruzdan evvel, harekât sahasında, ancak bir haftalık yiyecek ve yem hazırlanabilmiştir.

Düşmanın ve dünyanın, büyük ölçüde bir Türk taarruzunu mümkün görmemesi, Türk hazırlıklarının gizlilik içinde yapılmasını kolaylaştırmıştır.

Taarruz kararı, son günlere kadar herkesten, hattâ ordudan bile gizli tutulmuştur.

Bir defa, taarruz kararı orduya açıklandıktan sonra karşı tarafa yayılmaması için süratle harekete geçmek ve düşmanın, karşı tedbir almasına vakit bırakmamak büyük ehemmiyet kazanıyordu.

Başkumandan Atatürk'ün taarruz plânının esasları şu suretle hulâsa edilebilir :

- 1) Ezici üstünlükte büyük kuvvetlerle, düşmanın en hassas ve en nazik bir yanına taarruz etmek.
- 2) Asıl taarruz sahasına ayrılan kuvvetleri, mümkün olduğu kadar eski bölgelerinde bırakmak ve taarruzdan bir, nihayet iki gün evvel, gece yürüyüşleriyle, asıl taarruz bölgesine getirmek.
- 3) Diğer cepheleri, her tehlikeyi göze alarak ihmal etmek ve bu ikinci derecedeki cephelere pek az kuvvet ayırmak.
- 4) Asıl kesin netice cephesindeki taarruzla aynı zamanda, bütün cepheelerde de, taarruza geçerek düşmanı şaşırtmak.
- 5) Suvari kuvvetlerinin büyük kısmını da, asıl taarruz cephesinin kanadında hazırlıyarak bunları ilk günden itibaren düşman gerilerine saldırmak.

Bu mülâhazalara göre, Başkumandan Atatürk, Garp cephesi kuvvetlerini, taarruz için şu suretle tertipledi :

Eldeki 18 piyade ve 5 suvari tümeninden 12 piyade (I, IV ve II. piyade ve V. suvari kolordusu) ve 3 suvari tümeni ve bütün ağır topçu, Afyon Batısındaki 30 km.lik asıl taarruz cephesinin hemen gerisinde 24 Ağustos 1922 sabahı taarruza hazırlandı.

3 piyade (16, 17 ve 61. piyade tümenleri) ve bir suvari tümeni (mürettep suvari tümeni) karşısındaki düşman kuvvetini yerinde tutmak üzere, Afyon'un hemen kuzeyindeki düşman cephesine taarruza ayrıldı.

Eskişehir'deki Yunan III. kolordusuna karşı, birisi geride ihtiyat olmak üzere, iki piyade tümeni (1. ve 41. tümenler) ayrıldı. Kuzey'de Kocaeli bölgesindeki kuvvetlere (18. tümen ve millî müfrezeler) Bilecik üzerinden Yenişehir istikametinde; Güney'de, Dinar bölgesindeki zayıf suvari tümeniyle (3.) bir piyade alayına da, düşman gerilerine saldırmak vazifesi verildi.

Bu tertipten anlaşılacağı gibi, Atatürk, elindeki 18 piyade ve 5 suvari tümeninden 15 piyade tümeniyle 4 suvari tümenini katı

netice yerinde kullanmış ve ikinci derecedeki yerlere az kuvvet ayırmıştır.

Türk kuvvetleri, yukarıdaki tertiple, büyük bir huzur ve sükûn içinde, düşman tarafından tâciz ve hattâ keşfedilmeden yerlerini alarak saldırıya hazırlandılar.

Başkumandan Atatürk, yanında Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi Fevzi (Çakmak) Garp cephesi kumandanı İsmet Paşalar ve Erkânı harbiyeleri olduğu halde taarruzun başlayacağı 26 Ağustos 1922 sabahı güneş doğmadan asıl taarruz cephesi yakınındaki "Kocatepe"de muharebe idare yerinde bulunuyordu.

Düşman, Türk taarruzu başlayınca kadar, hazırlıklarımızdan esaslı bilgi alamamıştı. O kadar ki Başkumandanları Hacı Anesti bile cepheden 350 km. uzaktaki İzmir'den ayrılmak için hiçbir sebep görmemiştir. Türk taarruzıyla başlayan muharebelerin sonuna kadar da cepheye gelmek ve ordunun başına geçmek imkânını bulamamıştır.

Türk baskını, yüzde yüz muvaffak olmuştu. Bu başarı, "nihaî zafer"i sağlayan başlıca bir tedbir olmuştur. Düşman, Türk taarruzıyla içine düştüğü kargaşalıktan sonuna kadar kurtulamamış ve teşebbüsü tamamiyle elinden kaçırmıştır.

26 Ağustos 1922 sabahı, ortalık ağarırken baskınla başlayan Türk taarruzunun neticesi şu suretle özetlenebilir :

26 Ağustos günü, şiddetli ve kanlı muharebelerle, asıl taarruz cephesi olan Afyon batısında, iki noktadan başka, bütün düşman mevzileri zaptolunmuş ve suvarilerimiz, İzmir demiryoluna hâkim olarak düşmanın İzmir'le irtibatını kesmişlerdir.

27 Ağustos günü, taarruz cephesinde, düşman, bir seneden beri tahkim ettiği bütün mevzilerden aşağıya, ovaya atılmış, demiryolu kavşağı Afyon şehri ele geçirilmiştir. Türk suvari kolordusu, düşman gerisindedir.

28 Ağustos günü, Başkumandan Afyon'dadır.

Afyon'un doğusundaki düşman cephesinde de, ikinci Türk ordusu (General Yakup Şevki Sübaşı) düşmanı söküp yerinden atmıştır. 28 ve 29 Ağustos günlerinde, birinci ordu (General Nurettin), kuzey - batı ve ikinci ordu, batı istikametlerinde, taarruzlarına, düşmanı kuşatacak gibi, devam, ettiler.

Her iki Türk ordusu ve gerilerde faaliyette bulunan suvari

kolordumuz düşmanı sıkıştırarak batıya İzmir'e ve kuzeye Bursa'ya giden çekilme yollarını, arasız taarruzlarla kesmişlerdir.

30 Ağustos 1922 günü, Başkumandan Atatürk, Çal köyü bölgesinde, düşmanın büyük kısmını (5 tümen) her taraftan çevirerek son bir taarruzla yoketmiş (IV. kolordu güneyden, VI. kolordu kuzeyden, suvari kolordusu Batı'dan taarruz etmişlerdir) ve I. kolordumuz da Dumlupınar'da mukavemet etmeye çalışan bir düşman gurubunu (Franko) söküp Uşak istikametinde atarak takibe geçmiştir.

31 Ağustos 1922 günü, Çal meydan muharebesi sahasını gezen Gazi Başkumandan, ertesini günü, 1 Eylül 1922 de, Dumlupınar'dan, muzaffer ordularına yeni bir hedef olarak Akdeniz'i gösteriyordu¹².

26 Ağustos 1922 sabahı baskınla başlayan Türk taarruzu, beş gün gibi çok kısa bir zamanda, büyük ve katî bir zaferle sona ermiştir.

Bundan sonra, 1. ve 2. Türk orduları, aralıksız, düşmanı, İzmir'e doğru kovalamışlar ve 9 Eylül 1922 günü Ege kıyılarına varmakla 3 yıl ve 4 aydan beri, devam eden Türk - Yunan savaşını parlak ve emsalsiz bir zaferle bitirmişlerdir¹³.

Türk ordusu büyük kısmının İzmir'e doğru taarruz ve takibine muvazi olarak kuzeyde, III. kolordumuzla (Şükrü Naili Gökberk) Kocaeli gurubu da (Halit) Bursa, Mudanya ve Bandırma bölgelerinde bir düşman gurubunu tasfiye etmişlerdir.

Atatürk zaferle biten Türk - Yunan mücadelesinde Türk mucizesinin sırrını şu suretle anlatmıştır :

“Tevessül ettiğimiz büyük icraatta, milletimizin yüksek kabiliyeti ve yüksek aklı selimi başlıca mürşidimiz ve menbaı muvafakiyetimiz olmuştur.”

Atatürk'ün, mücadeleye giriştiği günden beri hedefi olan :

“Her ne bahasına olursa olsun bağımsız bir devlet ve hür bir millet olmak ve hiçbir devletin himayesine iltifat etmiyerek Türk millî varlığını korumak.”

Dâvasını, kendisinin hazırlayıp idare ettiği büyük zaferle, yine kendisi gerçekleştirmiştir.

¹² Bu emrin aslı tıpkı basım olarak takdim olunmuştur.

¹³ Atatürk'ün 9 Eylül 1922 günü (Kemal Paşa) dan ordularına yazdığı tebrik telgrafının aslı tıpkı basım olarak takdim olunmuştur.

VIII

ANADOLU ZAFERİNDE TÜRK SUVARI
KOLORDUSUNUN PAYI

Nihaî zaferden bahsederken, suvari sınıfımızın bundaki rolünü de belirtmeyi bir vazife bildim. Atatürk, Anadolu'nun geniş sahalarında, suvari sınıfının ehemmiyetini, ilk günlerde kavramıştı. Filistin muharebelerinde, Avustralya atlı kolordusunun ve iki İngiliz suvari tümeninin Suriye bozgunundaki tesiri henüz hâtasında çok canlı bir surette yaşıyordu. Onun için, Kasım 1920 ortalarında, Ali Fuat Paşa'nın yerine, Yunan cephesine Albay İsmet (İnönü) ve Refet Beyleri (Bele) gönderirken Refet Bey'e büyük suvari kütleleri teşkil etmesini de emretmişti. Refet Bey de (General Refet Bele) Filistin ricatinde, İngiliz - Avustralya suvari kuvvetlerinin, cepheyi yarmakta ve elde edilen muvaffakiyeti genişletip bozguna çevirmekte, tesirini şahsen tecrübe etmiş ve takdir etmiş bir kumandandı. Cenup cephesi kumandanlığını üzerine alır almaz, Güney vilâyetleri "Müdafaai Hukuk" merkezlerinde asayiş sağlamaya için hazırlanmış olan atlı piyade takımlarını ve dağınık bazı küçük süvari birliklerini ve Demirci Efe kuvvetlerinin basılarak dağıtılmasından elde ettiği çokca sayıda atları toplayarak altı suvari alayı meydana getirdi. Bu altı suvari alayından iki tugay halinde, büyücek, süvari kütlesi meydana getirdi ve bu birliklerin idaresini piyade sınıfından kabiliyetli ve cesur iki kurmay subayına (Bnb. Derviş ve Hüseyin Rahmi Apak) verdi.

Anadolu'da büyük suvari teşkilâtının temeli atılmıştı. Eskişehir-Kütahya muharebeleri başlarken süvari birlikleri, bir kolordu halinde ve V. kolordu ismiyle Albay Fahrettin Bey'in (Orgeneral Fahrettin Altay) emrinde birleştirildi.

Eskişehir - Kütahya'dan Sakarya'ya çekilişte ve Sakarya meydan muharebesinde, süvari kolordusu, toplu olarak düşman yan ve gerilerinde, faal bir surette kullanıldı.

Sakarya muharebesinde ve Sakarya'dan sonraki takipte toplu olarak kullanılan süvari kolordusu kendisinden beklenen vazifeyi yapmaya çalıştı.

Anadolu atı, dam altına ve iyi bakıma pek düşkün değildir. Günde bir defa su verilse bile, yine yürür. Boyu yüksek olmamasına

rağmen sırtındaki ağır süvariye arızalı, taşlık ve dağlık mıntakalarda pek sabırlı olarak taşır. Uykusuzluğa dayanır. Süvarinin kuvveti, uzun mesafeleri katedip, en lüzumlu yere vaktinde yetişmesinde idi. Düşman yan ve gerilerinde, sürgün avı halinde çok süratli hareketlerden ziyade kütle halinde, uzun mesafeler alması, Anadolu'da çok ehemmiyet kazanıyordu. Dayanıklılık ve bakıma düşkün olmamak, Anadolu muharebelerinde beygirlerden beklenen vasıfların başında geliyordu.

Beygirlerin kabiliyeti yanında, Anadolu erinin tahammülünü de unutmamak yerinde olur. Fedakâr ve kahraman süvarilerimiz, kuvvetten düşen beygirlerini kırbaçıyla yürütecek kadar gayret göstermişlerdir.

Büyük taarruzda, süvari kolordumuzun, düşman ricatini bozguna çevirmekteki rolü çok büyük olmuştur. Taarruzun ilk gününde, üç tümenli suvari kolordumuz (birinci tümen Mürsel, ikinci tümen Zeki, ondördüncü tümen Suphi) birinci ordumuzun sol kanadında, sarp Ahır dağlarını aşarak, düşmanın İzmir'le olan irtibatını kesmiş ve 27, 28 Ağustos günlerinde, ikinci ordu birlikleri yetişinceye kadar düşman arasında ve gerilerinde yaptığı pek cesurane taarruzlarla üstün Yunan tümenlerini Batı'ya çekilmekten alkoymuş ve bundan sonra da daima düşman gerilerinde, toplu olarak baskısını muhafaza etmiştir. İzmir'e, birinci kolordunun atlı ileri kuvvetleriyle, ilk giren de süvari kolordumuz olmuştur.

Denebilir ki, Atatürk, Anadolu'da, süvari kolordusunu kurmakla ve daima maksada uygun olarak kullanmakla, büyük ölçüde, zaferi sağlamıştır.

غرب جبهه سی قوماندانی

—
—
—

تورکیا بویوک مقبله سی اردواری — !

آنون قره عصار — روسی بیجا — بویوک بیلک محاربنده نظام و مغرور باره دوتک
عاصرابدی انیایدیجه قد — آرزینانده ایجا ایچیز . بویوک و خیب ملتون فداکارلقدیه
دولت اولغیزی آتات ایویور سیز . صاحبزادون بویوک تورک ملی استقلانده امبد اولغی قلمبه
معا — به بیقرنده کی طرقت و فداکارلقدیه بیزی یقینه شاهده و تقصیر ایچورم . ملتون
عقد زده ی تقدیراته دولت اتیک و خیبی نولیا و شمار یا انفاایدیم .
باسه قومانانده تعصباته بولسا سی جی قومانانده امر ایچیم .
بوتونه ارقد سیرک نامحولیده دهانق بیدیه محارب لری و بربرجهانی نظر و قرة الیرده ایلدی
دگرسه قومانانده سی و منابع هیلوت و خیبی ساتق ایچه انباله دوام ایلمن صلح ایچمه سم .
— اولر ! ایچ کتیر آقده و کزود . ایلر — !

تورکیا بویوک مقبله سی
باسه قومانانده

1 ایل 1338

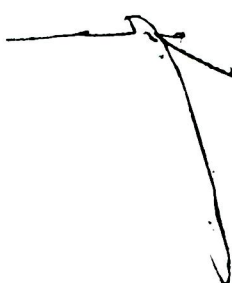
بیماری آیدنی اردو له
بیشتر قول اردو له
اردو له قول اردو له

۱۱/۱۱

دارمقده
اصولیه
اردو له
اردو له
اردو له
اردو له

که ستر دیکه
اصولیه
اردو له
اردو له
اردو له
اردو له

اردو له
اردو له
اردو له
اردو له
اردو له
اردو له

اردو له
اردو له
اردو له
اردو له
اردو له
اردو له

کوندرلور
۲۸/۹
۲۸/۹
۲۸/۹
۲۸/۹
۲۸/۹

Zaferden sonra Atatürk'ün Nif (Kemal Paşa) dan orduya yazdığı teşekkür mesajı

Düzeltilme : 705. sayfada dördüncü sayfa altı notundaki "1919 başlarında" kelimelerini lütfen "1919 Kasım başında" şeklinde düzeltiniz.

